

D. 2507

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayınlanan ulusal ve uluslar arası hakemli bir dergidir.

MEVLÂNÂ ÖZEL SAYISI

2007/3

KONYA

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Yrd.Doç.Dr. Galip ATASAĞUN*

Abstract

MEVLANA CELALEDDIN RUMI'S LIFE AND WORKS

In order to understand Celâleddin-i Rûmî, a 13th thinker in Anatolia, and so as to comprehend his works, it seems necessary to know well the scientific and social climate in which he lived. He grew in the scientific cycle of his father, Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled, who was also one of the great scholars of his time. Celâleddin-i Rûmî added the intuition of Greek philosophy and logic to his already present Islamic expertise and thus he was able to present the heart state which he had in the Islamic Sufism in a universal tolerance. This study consists of his life story, the socio-cultural conditions of his time and his works.

A. HAYATI

Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmî, 6 Rebûlevvel 604/ 30 Eylül 1207'de günümüz Afganistan sınırları içinde bulunan Belh şehrinde doğmuştur.¹ Onun Rûmî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî diye şöhret kazanmasının sebebi "Diyâr-ı Rûm" denilen Anadolu'da oturmasından, ömrünün büyük bir kısmını orada geçirmesinden, türbesinin orada bulunmasındandır. Mevlânâ Celâleddin ise kendisini daima Horasan halkından saymaktadır.²

Babası, Belh'in ileri gelen bilginlerinden Türk asıllı Hüseyin Hatibi oğlu Muhammed (ö. 628/1231)'dir. Bahâeddin Veled olarak ma'ruftur. Bilgisi, halkın

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi öğretim Üyesi

¹ Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri (I-II)*, Tercüme: Tahsin Yazıcı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1953-1954, I/77; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1959, III. Basım, s. 44; Mehmet Önder, *Gönülleri Sultanı Hz. Mevlânâ*, Yıldız Basımevi, Konya, 1959, s. 18; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, Tercüme: Feridun Nafiz Uzluk, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s. 4; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, Güven Matbaası, Turizm Derneği Yayını, Ankara, 1971, s. 3; Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, Tercüme: Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977, s. 33; Ahmet Kabaklı, *Mevlânâ*, Emek Gazete ve Matbaacılık, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 1984, IV. Basım, s. 11; H. Ritter, "Celâleddin Rûmî", *İslâm Ansiklopedisi (I-XIII)*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977-1986, III/53; Mahmut Hilmî, "Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî", *4.Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 12-13 Aralık 1989 Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1991, s. 148; Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 1995, s. 31; Emine Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Ankara, 1995, s. 1; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmî Hayatı ve Şahsiyeti*, Konya Valiliği - İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya, 1996, s. 4; Eva de Vitray Meyerovitch, *Mesnevî Mutaâğın Aramışı*, Tercüme: Mehmet Aydın, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya, 1996, s. 33; Adnan Karaismaioğlu, "Mevlânâ'nın Hayatı ve Çevresi", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Karatay Belediyesi Yayınları, Konya, 2002, s. 22; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, "Hz. Mevlânâ'nın Hayatı", *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî-İnsanlığın Aynası-Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları*, Konya, 2004, s. 15; *AnaBritannica (I-XXII)*, Ana Yayıncılık, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1986-1990, V/439, "Celâleddin Rûmî" maddesi.

² Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/4-5; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 4-5; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 1-2; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 3; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 15; Adnan Karaismaioğlu, *a.g.m.*, s. 22.

saygı ve sevgisi ona "Sultânu'l-Ulemâ" (Âlimlerin Sultanı) unvanını kazandırmıştır.³ Annesi, Mâder-i Sultan diye anılan ve Lârende (Karaman)'de medfun bulunan Mümine Hâtun (ö. 625/1227)'dur.⁴

Bahâeddin Veled'in, kürsü üstünde hükâmaya, felsefecilere ağır sözler söylediği, onlara bid'atçı dediği nakledilmektedir. Zamanın hükâmasının imamı; Fahreddin Râzî (ö 606/1209) ve Belh'in ileri gelen bilginleri ile Bahâeddin Veled arasında fikir ayrılıkları başlamış, bunlar aralarına Belh hükümdarı Muhammed Tekiş Harzemşah (ö 617/1220)'ı da alarak Bahâeddin Veled'e karşı olmuşlardı. Bahâeddin Veled'in hükâmayı ve felsefecileri bid'atçilikle suçlaması Fahreddin Râzî'ye ağır gelirdi. Fahreddin Râzî, hükümdar üzerindeki nüfuzundan, hükümdarın kendisine hürmet ve itibar etmesinden yararlanarak Belh hükümdarı Harzemşah'ı Bahâeddin Veled'in aleyhine çevirmiş ve aralarını açmış. Bahâeddin Veled, Harzemşah'a gönlü incindiği için Belh şehrinde oturmayı doğ-ru bulmayarak ve bir daha Belh'e geri dönmek üzere göçe karar vermiş ve hemen yola düşmüştür.⁵

Göçe sebep olarak gösterilen bu olay, bazı tarihi gerçeklere uymaz. Çünkü Fahreddin Râzî'nin Belh'te uzun zaman kaldığına dair kaynaklarda herhangi bir kayıt gözükmemektedir.⁶ Bundan başka, kaynakların zikrettiğine göre Bahâeddin Veled'in Belh'den göçmesi sırasında Mevlânâ Celâleddin 5 yaşındadır. Binaenaleyh, Mevlânâ Celâleddin'in doğumu 604/1207 olduğuna göre Bahâeddin Veled'in yola çıkışının 609/1212'den daha ileri götürülmesi mümkün değildir. Fahreddin Râzî'nin 606/1209 da vefat ettiği dikkate alınır, Bahâeddin Veled, Fahreddin Râzî'nin vefatından üç yıl sonra göç etmiştir.⁷ Gerek Sipehsâlar'ın *Risâle-i Sipehsâlar*'ında, gerekse Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbül-Ârifin*'de Bahâeddin Veled'in Belh'den göçmesine sebep olarak gösterilen Fahreddin Râzî ile ilgili rivâyetin aslı bir sebep olmadığı ortaya çıkar.

Bahâeddin Veled'in, Belh'den göçmesinin asıl sebebi, o sıralarda başlayan Moğol istilası olabilir. Zira Moğol orduları, Belh sınırlarına kadar dayanmış, şehirleri ve köyleri amansızca yakmağa ve yağma etmeye başlamışlardı. Bu vahşetin acı haberleri Belh'e ulaştıkça, huzur ve sükun kalmamış, halkı ürkütmüş ve endişeye düşürmüştü, bu korku, umutsuz ve perişan halktan zenginlerle gücü yetenleri akraba ve ailelerinden uzakta kalmaya ve

³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 44; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 3; Bediüzzaman Fûrûzanfer, *a.g.e.*, s. 8; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 3; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 12; H. Ritter, *a.g.md.*, III/53; Mahmut Hilmi, *a.g.m.*, s. 148; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 32; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 7; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 33; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 15.

⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 44; Ahmet Bakaklı, *a.g.e.*, s. 12.

⁵ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, 1/5-9; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 6; Bediüzzaman Fûrûzanfer, *a.g.e.*, s. 11-12; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 3; Ferîdun bin Ahmed-i Sipehsâlar, *a.g.e.*, s. 20-21; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 33; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 3; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 7-8; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 34; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 16-17; İsmet Kayaoğlu, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2002, s. 2.

⁶ H. Ritter, *a.g.md.*, III/53; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 34.

⁷ Bediüzzaman Fûrûzanfer, *a.g.e.*, s. 20; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 33; H. Ritter, *a.g.md.*, III/53; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 2.

yurtlarından ayrılarak batıya yani İran'a, Irak'a ve Diyâr-ı Rûm denilen Anadolu'ya göç etmeye mecbur etmiştir.⁸ Nitekim, Sultan Veled de *İbtidânâme* isimli eserinde dedesi Bahâeddin Veled'in göç ettiği sırada Belh'in Moğollar tarafından istila edildiği haberinin geldiğini yazar. Belh, Moğollar tarafından 617/1220'de istila edildiğine göre, bu göç, her halde bu tarih-ten önce vuku bulmuş olmalıdır.⁹

Bahâeddin Veled, gerek Harzemşah'tan incinmek suretiyle olsun gerekse Moğol istilası korkusu sebebiyle olsun, hanedanı ve kendisine tâbi olanlarla birlikte Belh şehrini ve akrabalarını terk ederek hacca gitmeye niyet etmiş, Bağdat'a doğru yola çıkmıştır. Nişabur'a vardığı zaman Şeyh Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221) ile görüşmüştür. Ferîdüddin Attâr, çocuk yaştaki Mevlânâ Celâleddin'in bilgi ve zekâsını takdir etmiş ve Mevlânâ Celâleddin'e *Esrâr-nâme* adlı eserini hediye etmiş, Bahâeddin Veled'e; “-Umarım ki yakın bir gelecekte oğlun âlemde gönüllere ateş verecek, onları yakacak” demiştir.¹⁰ Rivâyetlere göre Mevlânâ Celâleddin bu kitabı daima yanında saklamış, kitaptaki hikâyeleri, daha sonra *Mesnevî*'sinde de zikretmiştir.

Molla Câmî (ö. 898/1492)'nin *Nefahâtü'l-Üns*'te yazdığına göre Bahâeddin Veled, Nişabur'dan ayrılıp Bağdat'a girdiğinde halktan bazıları: “Bu kalabalık cemaat hangi kavme mensuptur, nereden gelip, nereye gitmektedirler” diye sorunca Bahâeddin Veled “-Allah'tan geldik, yine O'na gidi-yoruz” der. Bu söz Şihâbüddin Sühreverdî (ö. 632/1234)'ye ulaşınca: “-Bunu ancak Belh'li Bahâeddin Veled söyler” diye karşılamaya koşarak, bineğinden iner ve Bahâeddin Veled'in dizlerini öper, tekkesine buyurmasını rica eder. Ama Bahâeddin Veled: “-Bilginlere medrese daha münasiptir” diyerek daveti kabul etmez. Bahâeddin Veled, Bağdat'ta üç gün kaldıktan sonra, hacca gitmek üzere şehirden ayrılır. Bu arada, halifenin hediye olarak gönderdiği üçbin Mısır dinarını “*Haramdır, şüphelidir*” diyerek kabul etmediğine dair rivâyetler vardır. Kûfe yoluyla Mekke'ye, Mekke'den Medine'ye oradan Kudüs'e daha sonra Şam'a gider. Şam'da çok durmayan Bahâeddin Veled: “Tanrı yurdumuzun Anadolu topraklarında olmasını buyuruyor. Bizim durağımız, Konya şehridir. Bu belde bizi çekiyor” diyerek, Anadolu Selçuklularının yönetiminde barış ve zenginlik içerisinde yaşayan Anadolu sınırına gelir. Halep'ten, Malatya'ya, oradan da Erzincan'a yönelir, Erzincan Beyi Fahreddin Behramşah ve karısı, Bahâeddin Veled'i karşılayarak Erzincan Akşehir'inde bir medreseye misafir ederler. Bu şehirde, Bahâeddin Veled dört sene ikâmet etmiştir. Buradan Sivas, Kayseri, Niğde yoluyla 620/1223'de Lârende (Karaman)'ye gelen Bahâeddin Veled'i Lârende Valisi Emir Musa Bey karşılamış

⁸ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s.6; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s.21; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 3; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 34; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s.68-69.

⁹ H. Ritter, *a.g.nd.*, III/54; Adnan Karaismailoğlu, *a.g.m.*, s. 23.

¹⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 45; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 7; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 24-25; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 4; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 19; H. Ritter, *a.g.nd.*, III/54; Mahmut Hilmi, *a.g.m.*, s. 148; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 34; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 9; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 34; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 18; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 2, 69.

ve Bahâeddin Veled'in adına bir medrese yaptırmış ve yerleştirmiştir. Bahâeddin Veled, Lârende'de yedi sene ikâmet etmiştir.¹¹ Bu sırada Mevlânâ Celâleddin, genç ve bilgin bir delikanlı olarak babasının derslerine devam etmektedir.

Mevlânâ Celâleddin, babası Bahâeddin Veled'in has müridi olan ve onunla birlikte Belh şehrinden göçen Lâla Şerâfeddin Semerkandî'nin kızı Gevher Hâtun ile 624/1226 yılında Lârende'de evlendirilir.¹² Bu izdivaçtan kısa bir süre sonra, Bahâeddin Veled'in eşi ile büyük oğlu Muhammed Alâeddin vefat ederler ve Lârende'ye defnedilirler.¹³ Lârende'de iken Mevlânâ Celâleddin'in ilk çocuğu olan Sultan Veled diye anılan Mehmed Bahâeddin ile sonradan Alâeddin Çelebi diye anılan ikinci oğlu Alâeddin Mehmed dünyaya gelir.¹⁴

Bahâeddin Veled'in Lârende'ye geldiği yıllarda Anadolu'nun büyük bir kısmına, Anadolu Selçuklu Devleti hâkimdi. Konya, bu devletin başkenti idi ve 618/1221 yılında, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un yerine geçen I. Alâeddin Keykubad'ın sultanlığında en parlak çağını yaşamaktaydı. I. Alâeddin Keykubad, bilim ve sanata karşı derin ilgisi ve sevgisiyle tanınmış, fikir ve dâva adamı bir hükümdardı. Anadolu'yu bir uçtan bir uca imar etmeye çalışan bu hükümdar, tasavvufa bağlı ve ilim koruyucusu olması sebebiyle, birçok şair, sanatkâr, âlim, şeyh ve mutasavvıfı başkentine toplamaya çalışıyordu. Nitekim, I. Alâeddin Keykubad, Lârende gibi çok yakın bir yerde ikâmet ettiğini öğrendiği Bahâeddin Veled'i Konya'ya davet etmede gecikmedi.¹⁵

Lârende'de yedi yıl ikâmet eden Bahâeddin Veled 626/1228 yılının bir bahar gününde Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ısrarlı daveti üzerine Konya'ya göç etmiştir.

Bahâeddin Veled'i karşılayan Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın, vezirlerin ve âlimlerin saray ve konaklarda misafir etme ve ağırlama tekliflerine rağmen: "Sen var ol Sultanım! Yalnız, sultanlara, saray; şeyhlere, dergâh; bezirgânlarla, han; gezginlere, kervansaray, nasıl gerekse, bizlere de medreseler uygun düşer..." diyen

¹¹ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/13-22; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 8-9; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 29, 32; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 4; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 20-21; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 35-36; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 8; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 3; Ayten Lermioğlu, "Mevlânâ'nın Çevresindeki Şahsiyetler", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Karatay Belediyesi Yayınları, Konya, 2002, s. 32-33; *AnaBritannica (I-XXII)*, V/439, "Celâleddin Rûmî" maddesi.

¹² Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/22-23; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 45; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 9; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 4; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 21; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 37; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 3; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 10; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 35; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 18; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 3; Adnan Karaismaioğlu, *a.g.m.*, s.23; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 33.

¹³ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 9; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 4; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 21; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 37; Adnan Karaismaioğlu, *a.g.m.*, s. 23; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 33; *AnaBritannica (I-XXII)*, V/439-440, "Celâleddin Rûmî" maddesi.

¹⁴ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, III/465; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 9; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 4; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 21; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 37; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 4; Adnan Karaismaioğlu, *a.g.m.*, s. 23.

¹⁵ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 9-10; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 4; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 21-22; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 38.

Bahâeddin Veled, arzusu üzerine *Altun-Abâ (İplikçi) Medresesi'*ne yerleştirilmiştir. Bahâeddin Veled, medresede dersleri ve bugün de ayakta bulunan ve ibâdete açık olan *Alâeddin Camii'*nde vaazları ile meşgul oluyordu. Bahâeddin Veled, bir yıl sonra kendisi için, Sultan Köşkü yakınındaki, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Lâlası Emir Bedreddin Gevhertaş'ın yaptırdığı medreseye, oğlu Mevlânâ Celâleddin ve ailesiyle birlikte taşındı.¹⁶ Bahâeddin Veled, Konya'da yavaş yavaş büyük bir şöhrat kazandı. Emîrlere, hatta bizzat, Sultan I. Alâeddin Keykubad, onun vaazlarına devam ediyorlardı. Nihayet Konya'da iki sene bulunduktan sonra 18 Rebiülâhur 628/12 Ocak 1231 Cuma günü vefat etti. Vefatı, büyük üzüntü yarattı. Bahâeddin Veled, bugün Mevlânâ Celâleddin'in de yattığı, yeşil türbesi sonradan inşa edilmiş olan, Mevlânâ Türbesi'ndeki bugünkü yerine defnedilmiştir.¹⁷

Mevlânâ Celâleddin, babası Bahâeddin Veled'in vefatından sonra, yirmidört yaşındayken, babasının müridleri tarafından pîr ve ulu tanınmış, babasının makamına oturarak vaazlarına başlamış ve setva işleriyle uğraşmıştır. Babasının müridleri, etrafına toplanmış, o da babası gibi doğunun ve batının müftüsü olmuştu. Bahâeddin Veled'in vefatından bir yıl sonra halifelerinden Tirmizli Seyyid Burhâneddin Muhakkık (ö. 638/1240) şeyhinin Konya'da olduğunu duymuş, bir vesile ile Konya'ya geldiğinde, Şeyhi Bahâeddin Veled'i görmek istemiş, ama onun bir yıl önce vefat ettiği ve yerine oğlu Mevlânâ Celâleddin'in geçtiği haberini almıştı. Sultan Veled, *İbtidânâme'*de bunları anlattıktan sonra Seyyid Burhâneddin'in Mevlânâ Celâleddin'i görmeye gelerek, onu çeşitli ilimlerden imtihan ettiğini, “-*Dinin yakîn ilimlerinin hepsinde babandan yüz mertebe ileri geçmişsin. Lâkin baban hem söz ilminde kemâlde idi, hem de hâl ilmüne gerçekten vâkıfti. İstiyorum ki hâl ilmüne sûfîlik yoluyla başlayasın, şeyhimden bana erişen o mânâyı sen benden hasıl eylesin. Böylelikle herhalde dıştan ve içten babanın vârisi, onun tıpkısı olasın.*” dediğini, Mevlânâ Celâleddin'in de ona teslim olup, dokuz yıl hizmetinde bulunduğunu, dokuz yıl sonra Seyyid Burhâneddin'in vefat ettiğini söyler.¹⁸

Ahmed Eflâkî, bu dokuz yılın içine Mevlânâ Celâleddin'in tahsil hayatını da katmaktadır. Ona göre Mevlânâ Celâleddin, Seyyid Burhâneddin'in yönlendirmesiyle Halep ve Şam'da tahsil yapmış, Halep'te *Halâviyye Medresesi'*nde konaklamış ve meşhûr Kemâleddin İbn Adîm (ö. 660/1261)'den ders okumuş, Şam'da *Makdisiyye Medresesi'*nde kalmış ve bu iki şehirdeki

¹⁶ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, V/25-27; Mehmet Önder, *Gönülller Sultan Hz. Mevlânâ*, s. 10, 17; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 5; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 41, 43; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 22-23; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 5; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 38-39; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 33.

¹⁷ Mehmet Önder, *Gönülller Sultan Hz. Mevlânâ*, s. 17; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 5; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 23; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 40-41; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 35; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 3-4.

¹⁸ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/58-59; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 45; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 50-52; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 25-27; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 43; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 16-17; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 19; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 4; Şefik Can, “Hazreti Mevlânâ'nın Etrafındakiler”, *Mevlânâ Celâleddin-i Râmî-İnsanlığın Aynası*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2004, s. 43.

bilginlerle, sûfilerle g r fif konuŖmuŖtur.¹⁹

Halep ve Ŗam'da iki yıl süreyle kalan Mevlânâ Celâleddin, Konya'ya döner. Seyyid Burhâneddin, Mevlânâ Celâleddin'i istediği gibi yetiŖtirmiŖti. Bir gün: "Sen artık yetiŖtin oğlum! Nakli, akli, kisbi ve keŖfi bütün ilimlerde eŖi, benzeri bulunmayan bir arslan oldun, haydi y r  de insanların ruhunu taze bir hayat ve  l lemedecek bir rahmete boğ. Bu s ret  leminin ölülerini, kendi m n  ve aŖkına dirilt" demiŖtir.²⁰

Sipehsalâr'a göre Seyyid Burhâneddin Muhakkık, Mevlânâ Celâleddin'den Kayseri'ye gitmek üzere iki kere izin istediği halde Mevlânâ Celâleddin buna râzı olmamıŖtır. Seyyid Burhâneddin, Mevlânâ Celâleddin'in rızası olmadan Konya'dan Kayseri'ye doğru hareket ettiyse de yolda atı kaymıŖ, kendisinin ise ayağı incinmiŖti. Dönüp Konya'ya gelerek Mevlânâ Celâleddin'e niçin izin vermediğini sormuŖ. Mevlânâ Celâleddin, bu soruya neden gitmek istediğini sormakla karŖılık verince, Seyyid Burhâneddin: "Buraya kuvvetli bir arslan yöneldi. Ben de bir arslanım. Birbirimizle ge inemeyiz. Onun için gitmek istiyorum" demiŖ. Bunun  zerine Mevlânâ Celâleddin, Seyyid Burhâneddin'in Kayseri'ye gitmesine râzı olmuŖ ve gerçekten de Seyyid Burhâneddin'in gitmesinden bir müddet sonra Ŗems-i Tebrizi, Konya'ya gelmiŖtir.²¹

Seyyid Burhâneddin Muhakkık, 638/1240 yılında Kayseri'de vefat etmiŖtir. Mevlânâ Celâleddin, Seyyid Burhâneddin'in vefatını duyunca derin bir üzüntü içinde hemen Kayseri'ye gitmiŖ, mezarını ziyaret ederek, Seyyid Burhâneddin'in kitap ve ris lelerini alarak tekrar Konya'ya d nm ftr. Mevlânâ Celâleddin, Seyyid Burhâneddin'i ömrü boyunca unutmamıŖtır. Yeri geldikçe *Mesnevî*'sinde h trasını andığı gibi, *Fihl M  Fih*'de de Seyyid Burhâneddin Muhakkık'ın sözlerini nakletmiŖtir.²²

Seyyid Burhâneddin'in vefatından sonra Mevlânâ Celâleddin beŖ yıl yalnız kaldı. Mevlânâ Celâleddin, zâhir ilimler olarak sayılan Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kel m gibi med-rese bilgileri ile birlikte, İran, Hind, Arap Edebiyatlarını da tetkik etmiŖ, Rumca'yı öğrenerek klasik Yunan filozoflarının eserlerini okumuŖtu. Bu arada, tasavvufla da meŖgul oluyor, *Altun-Ab  Medresesi*'nde Fıkıh ve din ilimleri hakkında dersler veriyor, vaaz ve irŖadlarına devam

¹⁹ Ahmed Eflâki, *a.g.e.*, I/80: Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 45; Feridun bin Ahmed-i Sipehsalâr, *a.g.e.*, s. 35; Ŗefik Can, *a.g.e.*, s. 44; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 6; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 18; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 35; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 20; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 4; Adnan Karaismailoğlu, *a.g.m.*, s. 24; Ŗefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 44.

²⁰ Ahmed Eflâki, *a.g.e.*, I/87-89; Mehmet  nder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 22; Mehmet  nder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 5; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 6-7; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 21; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 20.

²¹ Ahmed Eflâki, *a.g.e.*, I/60: Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 47; Ŗefik Can, *a.g.e.*, s. 45; Ŗefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 44-45.

²² Ahmed Eflâki, *a.g.e.*, I/70-71; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 48-49; Mehmet  nder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 24; Bed uzzaman F r zanfer, *a.g.e.*, s. 61-62; Mehmet  nder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 5; Ŗefik Can, *a.g.e.*, s. 46; Adnan Karaismailoğlu, *a.g.m.*, s. 24; Ŗefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 45.

ediyordu.²³

Mevlânâ Celâleddin ile Şems-i Tebrizî'nin nasıl karşı-laştıkları husûsundaki rivâyetler farklı farklı da olsa, Mevlânâ Celâleddin ile Şems-i Tebrizî'nin arasında geçen konuşmada bir birlik vardır.

Ahmed Eflâki'ye göre Şems-i Tebrizî, Melikdâd oğlu Ali'nin oğludur ve Tebriz ahâlisindedir. Tam künyesi; Melikdâd b. Ali b. Şemseddin Muhammed'dir. Sipehsalâr'da Şems-i Tebrizî'nin ataları ve babası hakkında bir kayıt yoktur. Yalnız hâl, söz ve keşif sahibi, mâşuklar kutbu olup, sözde ve Tanrı'ya yakınlıkta Hz. Musa (a.s.), tenzihte ve halktan çekinişte Hz. İsa (a.s.) meşrebinde bulunduğunu, Mevlânâ Celâleddin'e kadar kimsenin, onun sırrına eremediği gibi ondan sonra da yine Mevlânâ Celâleddin'den başka kimse tarafından anlaşılmadığını söyler, gittiği yerlerde kervansaraylara konduğu, tâcir elbisesiyle gezdiğini, riâyatla vakit geçirdiğini bildirir. Şems-i Tebrizî'nin maddî hayatına ait bilgimiz pek az olmakla beraber, fikrî hayatına, tasavvuftaki meşrebine ve coşkunluğuna ait *Makâlât*'ı, etraf-ı ve mükemmel bilgi vermektedir.²⁴

Şems-i Tebrizî, Konya'ya gelmeden önce ne yapıyordu, nerelerdeydi? Bu hususta *Makâlât*'tan bazı bilgiler ediniyoruz. Pek çok gezdiği ve bir yerde azıcık tanınır-tanınmaz oradan göçtüğü için kendisine "*Şems-i Perende*" (*Uçan Şems*)²⁵ dedikleri gibi, olgunluğu yüzünden "*Kâmil-i Tebrizî*" de denmiştir. Bu ikinci lâkabı *Makâlât*'ta da vardır.²⁶

Ahmed Eflâki, Şems-i Tebrizî'nin bir aralık Erzurum'da "*Mekteb-darlık*", yâni ilkokul öğretmenliği yaptığını bildirmektedir ki, bu hususta da kaynağı *Makâlât*'tır. Zirâ, Şems-i Tebrizî, *Makâlât* isimli eserinde öğretmenlik yaptığını, yine bir çocuğa üç ay içinde Kur'ân-ı Kerîm'i öğrettiğini, bu öğretmenliğinin Erzurum'da olduğunu bildirmektedir.²⁷

Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya gelişi hakkında *Makâlât*'ta, şu sözlere rastlıyoruz: "Tanrı'ya beni dostlarıyla buluştur, onlarla görüşür diye yalvarırdım. Bir gece rüyâmda gördüm, seni erenlerden biriyle sohbet arkadaşı yapacağım dedi. Nerede o velî diye sordum. Ertesi gece bir rüyâ daha gördüm, Rum ülkesinde dediler. Hayli zaman sonra bir rüyâ daha gördüm, daha vakit gelmedi, işler vaktinde olur, dediler".²⁸ Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya geliş tarihi

²³ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 29; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 5; H. Ritter, *a.g.m.d.*, III/54.

²⁴ Bedüzzaman Fîrûzanfer'in eserinde Mehmet olarak geçmektedir, s. 67.

²⁵ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 49-50; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 47; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 45.

²⁶ Ahmed Eflâki, *a.g.e.*, I/90; II/43; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 66; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 33; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 47; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 37; Şefik Can, *a.g.m.*, s. 45; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 37-38.

²⁷ Ahmed Eflâki, *a.g.e.*, II/43; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 66; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 47; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 45; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 38.

²⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 66.

²⁹ Ahmed Eflâki, *a.g.e.*, I/90-91; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 67; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 23; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 38.

Makâlât'ta, şu tarzda kayıtlıdır: "Tanrı bereketini dâimi etsin, Tebriz'li Şemseddin'in gelişi, altıyüzkırkiki cemazelâhrasının yirmialtınıcı cumartesi sabahıdır" (23 Ekim 1244).²⁹

Şems-i Tebrizî'nin her şehirde âdeti hanlara inmekti. Konya'ya gelince âdeti veçhile doğruca bir hana, *Pirinççiler* (Sipehsalâr'a göre), yahut *Şekerfürûşan* (*Şekerciler*) *Hanı'na* (Ahmed Eflâkî'ye göre) inerek orada bir oda kiralamıştır.³⁰ Mevlânâ Celâleddin ile Şems-i Tebrizî'nin ilk görüşmesi hakkında Sipehsalâr ve Ahmed Eflâkî, pek cüz'î farklarla şu malûmatı veriyorlar:

Şems-i Tebrizî, handa bir sedire oturmuştu. Mevlânâ Celâleddin de gelip karşıdaki sedire ve Şems-i Tebrizî'nin karşısına oturmuş. Bir müddet sonra aralarında mâlum olan konuşma geçmiştir.³¹

Bir başka rivâyete göre ise 25 Kasım 1244³² veya 30 Kasım 1244³³ de Mevlânâ Celâleddin *Pembe Fürûşan (İplikçi) Medresesi'*nden çıkarak, rahvân bir estere binmiş, bazı öğrenci ve bilginlerle beraber evine doğru dönerken ansızın iki bilek, atının dizginlerini yakalamıştı ki, bu Şems-i Tebrizî idi ve aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir:

Şems-i Tebrizî: "-Hz. Muhammed mi büyüktür. Bâyezid-i Bistâmî mi?"

Mevlânâ Celâleddin: "-Bu nasıl soru! Elbette Hz. Muhammed bütün enbiya ve evliyanın büyüğüdür. Bâyezid-i Bistâmî'nin burada sözü mü olur?"

Şems-i Tebrizî: "-İyi amma! Hz. Muhammed; "Yarabbî seni tenzih ederim. Biz seni gereğince bilemedik. Kalbim paslanır, bu yüzden sana günde yetmiş kere istiğfâr ederim" diyor. Halbuki Bayezid-i Bistâmî; "-Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim, zuhurum ne de büyük demede. Cesedimin içinde Tanrı'dan başka bir varlık yok" diye dâvâda bulunmada. Buna ne dersin? "

Mevlânâ Celâleddin: "-Bu tabiidir. Çünkü Allah'ın mahubunu Hz. Muhammed günde yetmiş makam aşırıyordu. Her makam ve mertebeye varınca evvelki makam ve mertebedeki bilgisinden istiğfâr ediyor. "Ey bizim idrâkimizden üstün olan Allah, biz seni gereğince bilemedik" diyordu. Bâyezid-i Bistâmî bir makam aştı, bir tecelli ile kendinden geçti. Daha fazlasına eremediği için taştı ve öyle yerli-yersiz söylendi."³⁴

İşte bu soru ve cevaptan sonra Mevlânâ Celâleddin ve Şems-i Tebrizî uzun bir muhabbete ve dostluğa başlamışlar. Salâhaddin Zerkubî'nin hücrelerinde bir rivâyete göre kırk gün³⁵ bir başka rivâyete göre ise altı ay³⁶ halvet etmişler ve hiç

²⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 67; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s.75; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 49.

³⁰ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/91; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 68; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s.75; H. Ritter, *a.g.md.*, III/54; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 49.

³¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 68; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 49; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 46.

³² Mehmet Önder, *Gönülleri Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 29; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 5.

³³ *AnaBritannica (I-XXII)*, VI/440, "Celâleddin Rûmî" maddesi.

³⁴ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/91-92; II/47-49; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 68; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s.77; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 31; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 49; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 37-38; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 36-37.

³⁵ Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 77; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 38; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 37.

kimsenin odalarına girmesine müsaade etmemişlerdir.

Mevlânâ Celâleddin'in hayatında büyük bir devrim yapan, Mevlânâ Celâleddin gibi bilgin ve temkinli bir sūfiyi aşk denizine atarak, kendinden geçiren, çoşturan Şems-i Tebrizî, artık Mevlânâ Celâleddin'den hiç ayrılmıyordu. Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî'nin eşi bulunmaz bir mürid olduğunu anlamış, onda mutlak kemâl'in varlığını, cemâlinde Tanrı'nın nurlarını görmüştü.

Konya halkı tarafından çok sevilen, vaazı, dersi dinlenen, fetvası kabul edilen Mevlânâ Celâleddin'in böyle birdenbire ortaldan çekilişi, müridlerinden uzaklaşması, çevresinde önce şaşkınlık yaratmış, sonra da içten içe, Şems-i Tebrizî aleyhine bir cereyan başlatmıştı.³⁷

Şems-i Tebrizî, Mevlânâ Celâleddin'e hayran, dost ve onun fikirleri, duyguları üzerinde hâkim olduğu kadar da, onun eski çevresine karşı kırıncı ve hırçındı. Pervasızlığı, tok sözlülüğü, biraz da aldırmaçlığı ve küçümserliği ile Konya'da nefret uyandırıyor. Üstelik Mevlânâ Celâleddin'in zamanının hepsini Şems-i Tebrizî ile geçirmesi, müridlerine ve halka vaaz vermekten vazgeçmesi, müridlerin ve halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmuş ve Mevlânâ Celâleddin ile Şems-i Tebrizî'nin muhabbetini çekemeyenler Şems-i Tebrizî'ye kin beslemeye ki, bu kinleri nerede ise Şems-i Tebrizî'yi öldürme cüretkârlığına kadar onları götürüyor, Şems-i Tebrizî'yi gördüklerinde kılıç ve hançerlerine el atarak ona gözdağı vermeye çalışıyorlar, onun yüzüne karşı küfrederek, "defol git buradan!" diyerek, Mevlânâ Celâleddin'den uzaklaşmasını istiyorlardı.³⁹ Sultan Veled'in *İbtidâ-nâme'*de yazdığına göre Mevlânâ Celâleddin'in müridleri, "bu dervişin nereden geldiğini, hangi soydan olduğunu bilmediklerini, kendilerinin, bu ne idüğü belirsiz dervişten daha kıymetli olduklarını, üstad ile bağlantılarının tamamen koptuğunu iddia ederek" ulu-orta konuşuyor ve serzenişte bulunuyorlarmış.⁴⁰

Şems-i Tebrizî, Konya halkının sözlerinden, hareketlerinden, Mevlânâ Celâleddin'in müridlerinin kendisine büyücü demelerinden gönlü kırılmış, artık işin çığırından çıktığı, olayların tehlikeli bir şekilde aleyhine döndüğü bir sırada, Konya'ya gelişinden ve Mevlânâ Celâleddin ile birbuçuk yıla yakın yapmış olduğu can muhabbetinden sonra bir rivâyete göre 21 Şevval 643/14 Mart 1246 Perşembe günü,⁴¹ başka bir rivâyete göre ise 15 Şubat 1246'da⁴² aniden ortadan kayboluvermişti. Onun, Konya'ya geldiğini kimse görmemişti, gittiğini de gören

³⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 68; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 37.

³⁷ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/93; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 37; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 6; Feridun bin Ahmed-i Sipeşsâlâr, *a.g.e.*, s. 126; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 8; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 50; Şefik Can, "Hazreti Mevlânâ'nın Etrafındakiler", s. 46-47.

³⁸ Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 42-43.

³⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 76; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 43.

⁴⁰ H. Ritter, *a.g.md.*, III/55; Adnan Karaismailoğlu, *a.g.m.*, s. 26; Şefik Can, *a.g.m.*, s. 46-47.

⁴¹ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, II/59, 129; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 91; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 34; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 51; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 39-40; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 30.

⁴² Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 43; Şefik Can, "Hazreti Mevlânâ'nın Etrafındakiler", s. 47.

olmamıştı.

Şems-i Tebrizî'nin gitmesiyle Mevlânâ Celâleddin'in eski haline döneceğini umanlar aldanmışlardı. Şems-i Tebrizî'nin ansızın yok oluşu, Mevlânâ Celâleddin'i can evinden yaralamıştı. Mevlânâ Celâleddin büsbütün perişan bir hâle gelmiş, odasına kapanmış, yanıp-yakılıyor, Şems-i Tebrizî'yi özleyiş havasıyla, coşkun gazeller söylüyor, Şems-i Tebrizî'ye karşı olan müridlerine olan kırgınlığı sebebiyle onlarla eskisi kadar dahi temas etmiyor, onların yüzlerine dahi bakmıyordu. Sultan Veled'in *İbtidânâme*'de yazdığına göre müridler, Mevlânâ Celâleddin'in bu üzüntüsünü görüp, yaptıklarından pişman olmuşlar, tövbe edip, Mevlânâ Celâleddin'den af dilemişler, Mevlânâ Celâleddin de onları affetmiştir.

Birkaç yıl sonra Şems-i Tebrizî'den ilk haber alınmış, Şam'da olduğu öğrenilmişti. Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî'ye birkaç kere mektup yazmış ama cevap alamamıştı. Dördüncü mektubu, Sultan Veled yanında taşıyarak, adamlarıyla Şam'a hareket etmiştir.

Sultan Veled, Şems-i Tebrizî'yi Şam'da bularak ona, babası Mevlânâ Celâleddin'in mektubunu vermiş, olanı biteni anlatmıştı. Şems-i Tebrizî, Mevlânâ Celâleddin'in yazılı, Sultan Veled'in şifâhî ricâlarına dayanamayarak Konya'ya dönmeyi kabul etmiştir. Konya'ya doğru yola çıkmışlar, Sultan Veled, atına Şems-i Tebrizî'yi bindirerek, kendisi de atın üzengisinden tutmuş ve Konya'ya kadar yaya olarak gelmiştir.⁴³

Onbeş aylık bir hasretten sonra 8 Mayıs 1247'de Mevlânâ Celâleddin, müridleri ile birlikte Konya dışında Şems-i Tebrizî'yi karşılaşmıştır. Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya bu ikinci gelişinden sonra evvelce aleyhinde bulunanların hepsi tövbe ederek, Şems-i Tebrizî'den af dilemişler o da hepsini affetmiştir. Hep birlikte medreseye gidilmiştir.⁴⁴

Mevlânâ Celâleddin'in medresesi yine sırlanmıştı. Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî'yi Konya'da devamlı alıkoymak kararındaydı ve bunun için de Kimya Hâtun adlı, yanında büyümüş, terbiye almış, bir evlâtlığı ile evlendirerek, medresesinin bir köşesini Şems-i Tebrizî'ye tahsis etmiştir.

Müridlerden hergün biri Mevlânâ Celâleddin ile Şems-i Tebrizî'yi bir yere davet ediyor, herkes gücü yettiği kadarıyla bir ziyafet veriyor ve semâ meclisleri düzenleniyordu. Fakat semâ, neşe, zevk ve âşkla geçen bu zaman uzun sürmüş, Şems-i Tebrizî aleyhine yine dedikodular başlamıştı.⁴⁵ Konya halkı ve müridler

⁴³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 78-79; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 41-42; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 100; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 6; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 52; Şefik Can, "Hazreti Mevlânâ'nın Etrafındakiler", s. 47; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 39.

⁴⁴ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 43; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 6; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 34, 43-44; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 52-53; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 21; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 5-6; Şefik Can, "Hazreti Mevlânâ'nın Etrafındakiler", s. 47-48.

⁴⁵ Mehmet Önder, "Tebrizli Şems Olayı ve Konya'daki Türbesi", *Mevlânâ ve Yaşama Sevgisi*, Hazırlayan: Fevzi Halıcı, Konya Turizm Demeği Yayınları, Konya, 1978, s. 81-85; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 44, 47; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 6; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 34, 43-44; A. Selâhaddin

Şems-i Tebrizî'yi ilk seferinde olduğu gibi yine tehdit etmeye başlamışlardı. Mevlânâ Celâleddin'e deli, Şems-i Tebrizî'ye de cadı diyorlardı.⁴⁶

Şems-i Tebrizî'ye bu sefer dönülmeyecek bir yolculuk görünüyordu. Birincisinden çok daha şiddetli olan bu ikinci fitneye Mevlânâ Celâleddin'in ikinci oğlu Alâeddin Çelebi de karışmıştı. Şems-i Tebrizî, bu ikinci galeyanı görünce Sultan Veled'e "*Gördün ya! yine ne hâle geldiler. Beni Mevlânâ Celâleddin'den ayırmak, ondan sonra da bu yüzden sevinmek niyetindeler. Ben de bu sefer öyle bir gidiş gideceğim ki, kimse izimi bulamayacak. Yıllar geçecek, izimin tozu bile belirmeyecek. Öyle bir kaybolacağım ki demler, devranlar geçecek, nihayet onu bir düşmanı öldürdü mutlaka diyecekler*" demiş. Sultan Veled'e bu sözleri birkaç kere söyleyen Şems-i Tebrizî günün birinde ansızın ortadan kaybolmuştur.⁴⁷

Şems-i Tebrizî'nin bu ikinci ani kayboluşunun tarihi 5 Aralık 1247'dir.⁴⁸ Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî'yi aramak için birkaç kere Şam'a gitmiş, bulamamış; fakat "Onun varlığını kendi varlığımda buldum" demeye başlamıştır.⁴⁹ Şems-i Tebrizî'nin aniden ortadan kaybolması ile Mevlânâ Celâleddin'de hasıl olan ruhî durumu, Sultan Veled, *Velednâme* isimli eserinin mukaddimesinde şu şekilde dile getirir: "*Babam âdeta deliye döndü. Önceleri fetva veren şeyh idi, amansız bir şair kesildi. Zahid idi, meyhaneci oldu. Fakat üzümünden yapılan şarabı içip satan meyhaneci değil. Çünkü nura mensup olan can nur şarabından başka bir şey içmez.*" Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî'nin varlığından ümidini kesmişti. Mevlânâ Celâleddin'de de İran mutasavvıflarında sık sık görüldüğü gibi, kendisini sevgili ile bir görme hâleti başlar. Bunun sonucu olarak da Mevlânâ Celâleddin bazı gazellerinin taç yani mahlâs beyitinde kendi adı yerine mâşukunun yani Şems-i Tebrizî'nin adını zikretmiştir.⁵⁰

Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî'nin Salâhaddin Zerkubî⁵¹de tezahür ettiğini söylüyordu. Salâhaddin Zerkubî, Ahmed Eflâkî'nin rivâyetine göre Konya köylerinden Kâmil adlı bir köyde (şimdi Konya'da bu isimde bir köy yoktur) doğmuştu. Babası Yağıbasan adlı birisiydi. Köyleri göl kıyısında olduğundan bu aile balıkçılıkla geçinirmiş. Salâhaddin Zerkubî, Konya'ya gelip yerleşmiş, herhalde orada kuyumculuk sanatını öğrenmiş, aynı zamanda Mevlânâ Celâleddin'in babası Bahâeddin Veled'in halifesi Seyyid Burhâneddin

Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 21; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 53; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 8; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s.6; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 48.

⁴⁶ Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 100.

⁴⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 81-82; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 45; H. Ritter, *a.g.md.*, III/55; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 53-54; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 32; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 21, 24; Adnan Karais-mailoğlu, *a.g.m.*, s. 26; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 48.

⁴⁸ Mehmet Önder, *Gönüller Sultan Hz. Mevlânâ*, s. 51; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 7; H. Ritter, *a.g.md.*, III/55; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 54; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 48.

⁴⁹ Mehmet Önder, *Gönüller Sultan Hz. Mevlânâ*, s. 51; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 7; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 107; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 47; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 33; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 40; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 24.

⁵⁰ H. Ritter, *a.g.md.*, III/55-56; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 55; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 48; *AnaBritannica (I-XXII)*, V/440, "Celâleddin Rûmî" maddesi.

⁵¹ *Zerkub*; kuyumcu, altın işleme zanaatıyla uğraşan demektir.

Muhakkık'a intisab etmiş, ondan hilâfete nail olmuştu. Seyyid Burhâneddin, Salâhaddin Zerkubî'yi çok severmiş. Seyyid Burhâneddin: "*Şeyhim Bahâeddin Veled'-den iki büyük nasibe ulaştım. Biri fasih söz söylemek, öbürü de hâl. Sözüümü Mevlânâ Celâleddin'e verdim, çünkü onun halleri pek çok idi. Hâlimi de Şeyh Salâhaddin Zerkubî'ye bağışladım. Çünkü onun hiçbir hâli yok idi*" demiştir.

Salâhaddin Zerkubî, Şeyhi Seyyid Burhâneddin'in Kayseri'ye gidişinden sonra köyüne dönmüş, orada evlenip çoluk-çocuk sahibi olmuştu. Bir cuma günü Konya'ya gelmiş, *Ebu'l-Fazl Camii'*nde cuma namazında Mevlânâ Celâleddin'in vaazını dinlemişti. Mevlânâ Celâleddin, Seyyid Burhâneddin'den sonsuz mânâlar anlatıyordu. Seyyid Burhâneddin'in hâlleri Mevlânâ Celâleddin'in zatında büyük bir nur gibi ansızın Şeyh Salâhaddin Zerkubî'ye gözükmişti. Birden bire bir feryat kopararak ayağa kalkmış, kürsüye doğru koşup, başını açmış, Mevlânâ Celâleddin'in ayaklarına kapanarak, ona teslim olmuştu.⁵¹ Bu olay Seyyid Burhâneddin'in vefat tarihinden yani 1240'dan sonra ve Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya gelişinden yani 1244'den öncedir. Zira Şems-i Tebrizî Konya'ya geldiğinde Mevlânâ Celâleddin ile beraber Salâhaddin Zerkubî'nin evinde halvete girdiklerini bildiğimizden Salâhaddin Zerkubî'nin, bu müddet içinde Konya'da bir yurt edindiğini anlıyoruz. Nitekim Ahmed Eflâkî, Salâhaddin Zerkubî'nin Konya'da bir bağı bulunduğunu rivâyet etmektedir.

Mevlânâ Celâleddin'in Salâhaddin Zerkubî'ye bağlılığı gerçekten de pek fazlaymış. Hattâ, kendisini sevenlere: "*Salâhaddin'in yanında Şemseddin'in, Hüsâmeddin'in yanında da Salâhaddin'in adını anmayın. Aralarında bir fark yoktur, amma bu iş edebe sığmaz. Erenlerde ilâhî kıskançlık vardır*" dermiş. Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya gelişinden sonra vaazı tamamen terk eden Mevlânâ Celâleddin, vaazını dinlemek isteyenleri, ancak Salâhaddin Zerkubî'nin ricâsı üzerine kırmamış, bir kereye mahsus olmak üzere vaaz etmiştir.

Sipehsalâr'ın rivâyetine göre, Mevlânâ Celâleddin, bir gün Salâhaddin Zerkubî'nin kuyumcu dükkanının önünden geçerken onun çekiç vuruşundan cezbelenip, semâ'ya başlamış, Salâhaddin Zerkubî de bu hâli görüp çekiç altındaki altının ziyan olacağını hiç düşünmeksizin çekicini vurmaya devam etmiştir.⁵²

Şems-i Tebrizî'nin kayboluşuna sevinenler ve Mevlânâ Celâleddin'in günün birinde eski hâline döneceğini umanlar, yanılmışlardı. Mevlânâ Celâleddin, bu sefer de Salâhaddin Zerkubî ile hemdem olmada, onu kendisine halife, diğer müridlerine de baş yaptığını söyleyerek ona uymalarını buyurmaktaydı. Yine dedi-kodular başlamış: "*Birinden kurtulduk derken birine daha çattık. Bu gelen, öbüründen de beter. O nurdu, buysa kıvılcım. Onun hem anlatışı iyiydi, hem fazileti,*

⁵¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 105; Bedüzzaman Fırûzanfer, *a.g.e.*, s.126; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 61-62; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 50-51; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 40.

⁵² Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/463-464; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 105; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 62-63; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 10; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 37; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 43; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 51-52; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 41.

bilgisi, yazısı vardı. Keşke, Şeyhimize o hemdem olsaydı. Hiç olmazsa o Tebriz'liydi, nâzikti, bunun gibi Konya'lı ve sert bir adam değildi. Bunu küçüklüğünden beri tanırız. Ne yazısı var, ne bilgisi, ne de bir çift lafı bir araya getirebilir. Ne münasebetle bizden üstün oluyor? Tamamıyla ümmî, yanında kötüyle iyi aynı. Her zaman dükkânında kuyumculuk eder dururdu. Bütün komşuları ondan rahatsız olurdu. Doğru-dürüst Fâtiha'yı bile okuyamaz. Birisi bir şey sorsa kalakalır. Mevlânâ Celâleddin gibi büyük ve bilgin bir zât ne diye ona kapılsın?" diyorlardı.⁵³

Mevlânâ Celâleddin, Salâhaddin Zerkubî ile olan bu yakınlığını, oğlu Sultan Veled'e, Salâhaddin Zerkubî'nin kızı Fatma Hâtun'u almak sûretiyle akrabalığa dönüştürmüştür.⁵⁴

Sultan Veled, *İbtidânâme*'de Şems-i Tebrizî'ye olduğu gibi Salâhaddin Zerkubî'ye de müridlerin sövüp-saymaya başladıklarını ve nihayet bir araya toplanıp onu ortadan kaldırmayı kararlaştırdıklarını, fakat içlerinden birisinin bunu Mevlânâ Celâleddin'e haber verdiğini, Salâhaddin Zerkubî'nin, bunu duyunca gülerken, merak etme, bana hiçbir şey yapamazlar dediğini, kendisine tâbî olanlara da, aleyhinde bulunanların, Mevlânâ Celâleddin tarafından halife olarak seçilmesini çekemediklerini, halbuki kendisinin, Mevlânâ Celâleddin'e bir ayna olduğunu, Mevlânâ Celâleddin'in onda kendi hakikatini gördüğünü söylediğini bildirir.⁵⁵

Mevlânâ Celâleddin ile Salâhaddin Zerkubî, birbirleriyle tam on yıl aralıksız olarak çok samîmi bir şekilde sohbet ve muhabbette bulunmuşlardır.⁵⁶ Selâhaddin Zerkubî, sükûnetli, yumuşak huylu bir kimse olup, çekiciliği, uyarıcılığı başka türlü olduğundan, Şems-i Tebrizî ile doruk noktasına çıkan Mevlânâ Celâleddin'in devrimi, coşkunklukları Salâhaddin Zerkubî ile daha ziyade sakinleşmiş, durulmuş ve kararsızlıktan kurtulmuştur.⁵⁷

Salâhaddin Zerkubî ansızın hastalanmış, hastalığı uzamıştı. Mevlânâ Celâleddin, onun ölümünü istemediğinden Salâhaddin Zerkubî'nin hastalığı uzadıkça uzamaktaydı. Nihayet bir gün Salâhaddin Zerkubî, Mevlânâ Celâleddin'e: "*Müsâade et de, öbür dünyaya göçeyim bu dertten kurtulayım artık*" der. Mevlânâ Celâleddin, Salâhaddin Zerkubî'nin ricâsını kabul etmiş, iki-üç gün onu ziyarete gitmemiştir. Salâhaddin Zerkubî, Mevlânâ Celâleddin'in bu gelmeyişini göçmesine müsaade ettiğine bir işaret sayıp; ölüme hazırlanmış, vasiyete başlamış ve şöyle demiştir: "*Cenazemi davullar, kudümler, defler çalarak,*

⁵³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 106-107; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 127-128; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 56; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 64; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 52.

⁵⁴ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, II/164-165; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 58; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 135; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 7; Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 136; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 11; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 38; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 7; Adnan Karaismailoğlu, *a.g.m.*, s. 27; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 53; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 41.

⁵⁵ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 107; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 39; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 41; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 52.

⁵⁶ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, II/175; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 136; Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 136; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 56; H. Ritter, *a.g.m.d.*, III/56; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 11; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 41; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 53; Adnan Karaismailoğlu, *a.g.m.*, s. 27.

⁵⁷ Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 128; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 52.

neşeli, sevinçli bir halde, ellerinizi çırpıp oynaya-oynaya kaldırım, beni mezarıma kadar semâ ederek götürün...”

Salâhaddin Zerkubî 1 Muharrem 657/29 Aralık 1258 Pazar günü vefat etmiştir. Mevlânâ Celâleddin, sohbet arkadaşının, sevgili dostunun vefat haberini alınca, vasiyetini tamamıyla yerine getirmiştir. Cenazenin önünde bölük-bölük davul, kudüm ve def çalanlar, güzel seslerle besteler okuyanlar, terennüm edenler gitmedeydi. Mevlânâ Celâleddin başı açık semâ ediyor, feryatlar koparıyordu. Cenaze bu coşkunculukla götürülmüş, Mevlânâ Celâleddin'in babası Bahâeddin Veled'in sol yanına defnedilmiştir.⁵⁸

Önceleri “Şemseddin” mahlâsıyla gazeller yazan Mevlânâ Celâleddin, Salâhaddin Zerkubî'nin vefatından sonra ona olan sevgisinden dolayı artık gazellerinde “Şeyh Salâhaddin” mahlâsını kullanmaya başlamıştır.⁵⁹

Mevlânâ Celâleddin, Salâhaddin Zerkubî'nin vefatından sonra Husâmeddin Çelebi'yi kendisine hemdem ve halife edinmiştir. Husâmeddin Çelebi'nin adı Husâmeddin Hasan'dır. Künyesi ise Husâmeddin Hasan b. Muhammed* b. Hasan'dır.⁶⁰ Ataları Urumiya'da yerleşmiş, oradan Konya'ya göç etmişler, orasını yurd edinmişlerdir. Husâmeddin Hasan da 622/1225 yılında bu şehirde doğmuştur.⁶¹ Babası, Konya ve çevresinde zaviye sahibi olan ahîlerin riyâsetini haiz olduğundan “Ahî-Türk” diye anılırdı. Bundan dolayı Husâmeddin Çelebi'ye de “Ahî-Türkoğlu” denmiştir.⁶²

Mevlânâ Celâleddin'in şiirlerinde, tezkirelerde onun adına izafe edilen “Çelebi” kelimesi, Husâmeddin Hasan'ın bir unvanı olup, asıl mânâsı olan “Seyyidim=Efendim” sözünü mutlak bırakmayıp, kayıt altına almak, umuma mahsus olmaktan kurtarıp, yalnız birisine ayırmak sûretiyle eskilerin ıstılahında Husâmeddin Hasan'a mahsus olmuştur.⁶³

Husâmeddin Çelebi, henüz gençlik yaşına ayak basmamıştı ki, babası vefat etmişti. Küçük yaşta yetim kalan Husâmeddin Çelebi'yi zamanın ulu kişileri, fütüvvet adamları, şeyhleri, babasının postuna oturtmuşlardı. Zira ülkenin itibarlı Ahîleri onun babalarının, dedelerinin eğitimi ile yetişmiş olup, şerbeti de onlardan içmişlerdi. Küçüklüğünden beri Mevlânâ Celâleddin'e kalbden saygı ve sevgi besleyen, onun medresesine devanla semâ ve sâfâ meclislerine katılan

⁵⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 112-113; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 136-137; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 56-62; H. Ritter, *a.g.md.*, III/56; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 69; Şefik Can, “Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler”, s. 53; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 41.

⁵⁹ Mehmet Önder, *Gözümler Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 55; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 7.

* Bedüzzaman Fîrûzanfer'in eserinde Mehmet olarak geçmektedir, s. 138.

⁶⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 115; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 138-139; H. Ritter, *a.g.md.*, III/56; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 70-71; Şefik Can, “Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler”, s. 53.

⁶¹ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 139; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 70-71; Şefik Can, “Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler”, s. 53.

⁶² Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 115; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 139-140; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 65; Şefik Can, “Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler”, s. 53; Mehmet Önder, “Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Karatay Belediyesi Yayınları, Konya, 2002, s. 132.

⁶³ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 139.

Husâmeddin Çelebi, bütün Ahîler ve dostlarıyla birlikte Mevlânâ Celâleddin'in aşk ve fikir ocağına katılmış, Mevlânâ Celâleddin'e râm olmuştur.⁶⁴

Mevlânâ Celâleddin'in müridleri ile dostları uzun zaman zarfında edep ile ahlâk düzgünlüğüne sahip olmuşlar idi. Bu defa Mevlânâ Celâleddin'in Husâmeddin Çelebi'ye olan dostluğunu kıskanmamışlar, Husâmeddin Çelebi'nin halifeliğini kabul ederek ona saygı göstermişlerdir.

Husâmeddin Çelebi, Mevlânâ Celâleddin'in halifesi, müridlerin başı, önderi olmakla beraber, Vezir Taceddin Mu'tez vasıtasıyla Vezir Ziyâeddin Tekkesi'ne Şeyh tayin edilmiştir. Her ne kadar onun, şeyhlik postuna oturacağı gün bazı kimseler muhalefet etmişler, fitne koparmışlarsa da neticede Husâmeddin Çelebi'nin müridleri üstün gelmiş, böylece o iki makama sahip olmuştur.⁶⁵

Şems-i Tebrizî, Mevlânâ'yı, Mevlânâ yapmış, onu ilâhî aşkın zirvesinden öteye aşmış, Salâhaddin Zerkubî bu aşkı pişirmiş, Husâmeddin Çelebi de bu aşkın öz cevherini, *Mesnevî* adlı bir eserle altı ciltte özetlemiş, susuz gönüllere punarlar akıtmış, fikir ve şiir dünyasına ölümsüz bir eser kazandırmıştır.

Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî ve Salâhaddin Zerkubî'nin vefatlarından sonra, yavaş yavaş sükun buluyor, coşkunuğu ve cezbesi, fikrî olgunluğa eriyordu. Onun bu halini yakından takip eden Husâmeddin Çelebi, Pirinin kemâlini yaymak, bu aşk ve irfan güneşinin perdesini sıyrarak, ışıkları ile bütün bir âlemi nurlandırmak istemiş, kendisini bununla vazifeli addedmişti. Bu günlerde Mevlânâ Celâleddin'in *Dîvân'ı* da büyümüş *Dîvân-ı Kebîr* olmuştu. Husâmeddin Çelebi, bir gün Mevlânâ Celâleddin'e bu fikrini açmış ve şöyle demişti: "*Sizi seven âşiklar hep Hakîm Senâî'nin "Hadîka"sını, Ferîdeddin Attâr'ın "Mantık'ut-Tayr"ını okuyorlar. Buna gönlümüz râzî olamıyor. Onlar tarzında bir kitap da siz yazarsanız, yakınlarımız yalnız sizin sözlerinizle meşgul olurlar. Zaten Dîvân'ımız hayli büyümüştür. Artık sıra böyle bir esere gelmiştir."*

Mevlânâ Celâleddin ise buna daha önceden karar vermişti. "*Bu düşünce sizin kutlu gönlünüze doğmadan, bizim gönlümüze doğmuştu.*" diyerek, sarığının arasından *Mesnevî*'nin ilk onsekiz beytinin yazılı olduğu bir kağıdı çıkararak Husâmeddin Çelebi'ye okuması için uzatmış ve şöyle demiştir: "*Husâmeddin, bundan sonra sen yazarsan, ben söylerim.*" Bunun üzerine Husâmeddin Çelebi: "*Çanla başla razıyım ve hazırım Sultanım!*" demiştir.

Mesnevî, o günden sonra yazılmaya başlanmıştır. Gece-gündüz, yolda, bahçede, hamamda durup dinlenmeden Mevlânâ Celâleddin söylüyor, Husâmeddin Çelebi ise aşkla ve şevkle yazıyor, müsveddeler uygun bir zamanda Mevlânâ Celâleddin'e okunuyor ve gerekli düzeltmeler yapılıyordu. Aralıklarla devam eden bu çalışma, altı ciltte sonuçlanmış, Mevlânâ Celâleddin

⁶⁴ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 60; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 141; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi* 1970, s. 8; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 43; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 7; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 71; Şefik Can, "Hazreti Mevlânâ'nın Evrafındakiler", s. 53-54.

⁶⁵ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 143-144.

en büyük eserini meydana getirmişti.⁶⁶

Hüsranlı, mücadeleli yıllar çabuk geçmiş, Mevlânâ Celâleddin, artık ihtiyarlamış, zayıf bedeni, geceli gündüzlü çalışmalarından çok yorulmuştu. Nihayet yorgun bedeninin hasta yatağına düştüğü haberi Konya'yı sardı. Bütün şehir üzüntüdeydi. Başta Selçuklu Devleti Sultanı III. Gıyâseddin Keyhüsrev olmak üzere, vezirler, emîrler ziyaretine geliyorlardı. Hararet, Mevlânâ Celâleddin'i bir türlü terk etmiyordu. Sarayın tanınmış iki doktoru olan Nahcıvan'lı Ekmeleddin ve Gazanferî, Mevlânâ Celâleddin'in başucundan ayrılmıyorlardı.⁶⁷ Fakat, hastalık bir türlü teşhis edilemiyordu. Mevlânâ Celâleddin ateşler içindeydi. Yanındaki su dolu kaba ellerini sokmada, yüzünü, gözünü, anlını ıslatmadaydı. Bir gün Şeyh Sadreddin Konevî ziyaretine gelmiş: *"Yüce Tanrı size tez zamanda şifa versin. Hastalık, âhirette derecenizi yüceltir. Umulur ki, yakın günlerde sağlık bulursunuz. Mevlânâ Celâleddin hazretleri âlemin canıdır."* demiştir. Bunun üzerine Mevlânâ Celâleddin: *"-Bundan sonra şifa sizin olsun, "âşikla-mâşuk" (sevenle-sevilen) arasında zardan bir gömlekten gayrı bir şey kalmamıştır. Nûrun nûra kavuşmasını istemiyor musunuz?"* demiştir.

Hastalık kırk gün uzamıştı. 1273 yılı Aralık ayının onaltıncı Cumartesi günü Mevlânâ Celâleddin nisbeten iyileşmişti. Akşama kadar gelenlerle konuştu. Fakat her sözü âdeta bir vasiyetti⁶⁸ ve şöyle buyuruyordu: *"Gizli ve âşikâr olarak Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim, az yemek yemenizi, az uyumantızı, az söylemenizi, buyruğa boyun eğmenizi, kötülükler etmemenizi, oruca devam eylemenizi, namaz kılmanızı, şehvetten kesilmenizi, bütün insanlardan görülecek ezaya, cefaya tahammül eylemenizi, mallarını beyhude yere harcayanlarla, ayak takımı ile oturup kalkmamanızı, kerem sahibi ile salihlerle musahebet etmenizi size vasiyet ederim. İnsanların en hayırlısı, insana faydası olandır, hayırlı söz; az, öz olandır; Hamd, tek olan Allah'a mahsustur."*⁶⁹

4 Cemazelâhır 672/16 Aralık 1273 Cumartesi akşamı Mevlânâ Celâleddin'in yanında, sadık ve sevgili dostu Husâmeddin Çelebi, oğlu Sultan Veled, hekimler ve diğer dostları vardı. Sultan Veled gecelerdir uyumamıştı. Sabaha karşı onun yaşlı gözlerine bakan Mevlânâ Celâleddin, hafif bir sesle: *"Bahâeddin dedi, ben iyiyim, sen git, biraz yat"* Sultan Veled, tahammül edemedi, gözyaşlarını zor zaptederek kalktı, odadan çıkarken, Mevlânâ Celâleddin, hazin bakışlarla arkasından bakıp da: *"Yürü, başını yastığa koy, yat. Bırak beni, vazgeç şu geceleri"*

⁶⁶ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, II/191; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 63-67; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 8; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 66-67; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 73-74; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 12; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 47; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 24; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 7-8; Nuri Şimşekler, "Mevlânâ'nın Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Karatay Belediyesi Yayınları, Konya, 2002; s. 48; Ayten Lermioğlu, *a.g.m.*, s. 42; *AnaBritannica (I-XXII)*, VI/440, "Celâleddin Rûmî" maddesi.

⁶⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 127; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 110; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 8; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 80; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 8-9.

⁶⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 127; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 150; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 48; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 25.

⁶⁹ Ahmed Eflâkî, II/8; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 152; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 81; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s.13-14; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 51; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 25.

dolaşıp duran, yanmış-yakılmış müptelâdan. Biz, yapayalnız geceleri sabahlara kadar seveda dalgaları arasında bocalar dururuz. Dilersen bağışla bizi, dilersen yürü, cefâ et bize..." demiştir. Heyecanlar yaratan, neş'eler halkeden, gönüller alan, sevgiler bağışlayan, insanlığa âşık bir insanın titrek ve ihtizar saatleri kadar ağır bir sesle söylediği bu sözler, son neşideleriydi.

5 Cemazelâhır 672/17 Aralık 1273 Pazar günü derin bir sükut içinde geçti. Mevlânâ Celâleddin ağırlaşmıştı. O gün, gün batarken güneş eteklerini toplamış Konya'nın batısındaki Takkeli Dağ'a doğru süzülüyordu. Güneş batarken, beri yanda da bir irfan güneşi, fâni âlemden bekâ âlemine doğru kanat açmıştı. Mevlânâ Celâleddin'e göre ölüm; yeniden doğuş, âşıkın mâşukuna kavuştuğu bir gün olduğu için onun vefat gecesi "*Şeb-i Ârûs*" (*Düğün Günü-Gerdek Gecesi*) olarak isimlendirilmiştir.

Cenaze töreni için Mevlânâ Celâleddin'in dostları son hazırlıklarını yaptılar. Ertesi günü sabah, ferecisine sarılmış tabut, evden çıkarıldı. Halk o kadar kalabalıktı ki, herkes tabutu taşımak için büyük bir gayret sarf ediyordu. Şehirliler, köylüler, baş açık, yalın-ayak, tabutu kucaklayabilmek için can atıyorlar, herkes tabutun önünde ve ardında ağlaya-ağlaya dönüp duruyordu. Anâ cadde adam almıyor, halk, bir kerecik olsun tabuta dokunabilmek için ara yollardan sel gibi akıyordu. Âdeta mahşerî bir kalabalık vardı. Bilginler, sûfiler, ahîler, fütüvvet erleri, rintler, hükûmet ricali ve... ve Hıristiyanlar, Hıristiyan papazları, Yahudiler ve hahamlar, bütün insanlık Mevlânâ Celâleddin'i baş üstünde taşıyordu. Papazlar dini âyinlerini yapıyorlar, hahamlar, Tevrat okuyorlardı. Bir aralık, insanlıktan nasibini almamış, ham ruhlulardan biri, Hıristiyanlarla Yahudileri, bu törene katılmaktan men etmek istemiş, onlar ise feryad ederek: "*O, bizim Mesihimizdi, o bizim İsa'mızdı, Musâ'nın, İsa'nın sırrını biz, onda gördük, onda bulduk. Güneşti o, güneş bir yeri değil, bütün dünyayı aydımlatır*" diyorlardı.

İçlerinden bir papaz, gözyaşlarını yeniyle sildi de hıçkırıklarla şöyle bağınyordu: "*Mevlânâ Celâleddin, ekmeğe benzer, ekmekten kaçan aç var mıdır ki?*"

Mevlânâ Celâleddin'in vasiyeti üzere, cenaze namazını kıldırarak için Şeyh Sadreddin Konevî ileri geçti, tabutun önüne geldi, tekbir alır-almaz hıçkırıklarla kendinden geçti, yere yığıldı. Bunun üzerine cenaze namazını Kadı Sirâceddin kıldırmasıdır.

Tabut yine başlar üzerinde, nihayet Mevlânâ Celâleddin'in babası Bahâeddin Veled ve Salâhaddin Zerkubî'nin ön tarafında açılan mezara, ancak akşam üzerine doğru defnedilebilmiştir.⁷⁰

Mevlânâ Celâleddin, iki kere evlenmiştir. Daha öncede zikrettiğimiz gibi ilk evliliğini Lârende (Karaman)'de Lâla Şerâfeddin Semerkandî'nin kızı, Gevher Hâtun ile yapmıştı ve bu hanımından Sultan Veled ve Alâeddin Çelebi adında

⁷⁰ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, II/15-17; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 128-129; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 54-55; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 84-86; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 15; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 25-27; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 9.

iki oğlu olmuştu. Gevher Hâatun geğç yaşta vefat edince, ikinci evliliğini Konya'lı İzzeddin Ali'nin dul kızı Kira Hâatun ile yapmıştı. Bu ikinci hanımının ilk kocasından olan ve geğç yaşta ölen şemseddin Ali isimli bir çocuğu vardı. Mevlânâ Celâleddin'in bu evlilikten de Muzafferiddin Emir Âlim Çelebi adlı bir oğlan çocuğu ile Melike Hâatun adlı bir kız çocuğu olmuştur. Mevlânâ Celâleddin'in çocuklarından sadece Alâeddin Çelebi, kendisinden önce vefat etmiştir. Hanımı Kira Hâatun, kızı Melike Hâatun ile büyük oğlu Sultan Veled ve Muzafferuddin Emîr Âlim Çelebi, Mevlânâ Celâleddin'in vefatını görmüşlerdir.⁷¹ Mevlânâ Celâleddin'in soyundan gelen çelebiler genellikle Sultan Veled'in oğlu Emîr Celâleddin Ferîdun Ulu Ârif Çelebi'nin torunlarıdır.

Mevlânâ Celâleddin'e ait hayal mahsulü birçok resimler, portreler ve minyatürler görölmektedir. Hatta o devirlerde Mevlânâ Celâleddin'in resmini yapan resamlardan da bahsedilmektedir.

Anlattıklarına göre, Mevlânâ Celâleddin, zayıf, solgun benizli, narin vücudlu bir kişi imiş. Derler ki, bir gün hamama girmiş, orada aynada kendini çıplak olarak görünce, çok zayıf olduğunu fark etmiş, kendine acımış da: "*Bütün ömrüm boyunca bir kimseden utanmamıştım; fakat bugün aynada, kendi zayıf vücudumu görünce kendimden utandım.*" demiştir.⁷² Mevlânâ Celâleddin, solgun benizli olmasına rağmen, gayet nûrânî, mehâbetli bir görünüşe sahipmiş. Mübarek velînin gözleri, çok çekici, keskin ve coşkunlukla dolu imiş. Gözlerinin nurlu bakışı öyle tesirli imiş ki, kimse onun gözlerine dikkatle bakmaya cesaret edemezmiş.⁷³

B. YAşADIğI DEVRİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Mevlânâ Celâleddin'i ve onun düşünce sisteminin temellerini daha iyi kavrayabilmek için; Mevlânâ Celâleddin'in yetiştiği sosyal ve kültürel şartların bilinmesi önem arz etmektedir. Her insan, içinde yaşadığı sosyal ve kültürel çerçeve içerisinde, belirli düşünce kalıplarına sahip olarak yaşar. Bazan bu sahip olmuş olduğu kalıplara yeni fikrî unsurlar ilave eder; bazan da elde ettiği düşünce modelleri içinde, yeni felsefelere, yeni fikrî ufuklara ulaşır. İçinde yaşadığı toplumun izlerini taşımayan, devrinin sosyal ve kültürel hareketliliğinden nasibini almayan insanların, büyük ve ulvî düşünce sahibi olmaları düşünülemez.⁷⁴

XIII. yüzyılın sosyal ve kültürel ortamında yetişmiş olan Mevlânâ Celâleddin de devrinin sosyal ve kültürel olaylarından etkilenmiş ve bu olaylar onda çok derin izler bırakmıştır. şöyle ki; babası Bahâeddin Veled'in, İslâm'ın takva anlayışının sistemleşiği ve ekolleşiği tasavvuf sistemine bağlı olması,

⁷¹ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, II/466; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 79; şefik Can, *a.g.e.*, s. 95; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 3.

⁷² Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/427; şefik Can, "Hz. Mevlânâ'nın Sûreti ve Sîreti", 6. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 24-25 Mayıs 1992, Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1993, s. 41.

⁷³ şefik Can, *a.g.e.*, s. 97; şefik Can, *a.g.m.*, s. 41; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 63; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 27.

⁷⁴ Mehmet Aydın, "Hz. Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı", 2. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 3-5 Mayıs 1986, Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1987, s. 281.

Mevlânâ Celâleddin'in ruhunda bu sistemin tohumlarının atılmasını sağlamıştır. Bahâeddin Veled, ruhun safiyeti için akıldan ziyade; riyazet yolunu tercih ediyordu. Hakikatlere sadece ilâhî cezbe sayesinde ulaşılabilineceğini söylüyordu. Bu görüşün temelinde, felsefenin dayandığı akılcılıkla, tasavvuf ekolünün dayandığı riyazetin ayrımı vardı.

Bahâeddin Veled, sahip olduğu bu görüş dolayısıyla, devrinin akılcı ve şekilci görüşleriyle ve onların temsilcileriyle ters düşmüştü. Bahâeddin Veled, kürsü üstünde hükâmaya, felsefecilere ağır sözler söyler, onlara bid'atçı derdi. Zamanın hükâmasının imamı; Fahreddin Râzî (ö. 606/1209) ve Belh'in ileri gelen bilginleri ile Bahâeddin Veled arasında fikir ayrılıkları başlamış, bunlar aralarına Belh hükümdarı Muhammed Tekiş Harzemşah (ö. 617/1220)'ı da alarak Bahâeddin Veled'e karşı olmuşlardı.⁷⁵ Aslında Bahâeddin Veled ile Fahreddin Râzî arasında vuku bulan mücadele akılla ruhun mücadelesiydi. Birisi determinist, diğeri ise riyazetle saflaşmış ruhun sezgiciliğine bağlıydı. İşte Mevlânâ Celâleddin'in ilk çocukluk yılları Belh'de akılcı sezgiciliğin hâkim olduğu böyle bir ortam içinde geçmiştir. Bahâeddin Veled'in Belh'i terk etmesinin sebebi olarak gösterilen hususlar farklılık arz etse de şu bir gerçektir ki; anavatanını terk etmenin bir insan üzerinde meydana getireceği tesirleri anlamak hiç de zor değildir. Nasıl ki, bir insanın alışkanlıklarını terk etmesi ne kadar zor ise; doğup büyüdüğü, alıştığı yerleri, dostlarını ve sevdiklerini terk etmesi de o kadar zordur.

Mevlânâ Celâleddin'i derinden etkileyen bu göç olayı, onun çok küçük yaşlarda çok çabuk duygulanan ve içlenen bir gönül sahibi olmasına sebep olmuştur. Şüphesiz Mevlânâ Celâleddin'in ilk hocası babası Bahâeddin Veled olmuştur. Ona ilk tasavvuf zevkini veren, ruhunda sūfilik tohumlarını eken babasıdır. Belh'den ayrılış ile Konya'daki nihai ikametgâhı arasında geçen uzun yıllar, Mevlânâ Celâleddin'in bünyevî gelişmesine paralel olarak, Bahâeddin Veled'in tasvuvî sohbetleriyle ruhî yönden de gelişiminin devam ettiği dönemlerdir.

Bahâeddin Veled'in Lârende'ye geldiği yıllarda Anadolu'nun büyük bir kısmına, Anadolu Selçuklu Devleti hâkimdi. Konya, bu devletin başkenti idi ve 618/1221 yılında, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un yerine geçen I. Alâeddin Keykubad'ın sultanlığında en parlak çağını yaşamaktaydı. I. Alâeddin Keykubad, bilim ve sanata karşı derin ilgisi ve sevgisiyle tanınmış, fikir ve dâva adamı bir hükümdardı. Anadolu'yu bir uçtan bir uca imar etmeye çalışan bu hükümdar, tasavvufa bağlı ve ilim koruyucusu olması sebebiyle, birçok şair, sanatkâr, âlim, şeyh ve mutasavvıfı başkentine toplamaya çalışıyordu. Nitekim, I. Alâeddin Keykubad, Lârende gibi çok yakın bir yerde ikâmet ettiğini

⁷⁵ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, V/5-9; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 6; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 11-12; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 3; Ferîdun bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 20-21; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 33; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 3; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 7-8; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 34; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 16-17; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 2.

öğrendiği Bahâeddin Veled'i Konya'ya davet etmede gecikmedi.⁷⁶

Lârende'de yedi yıl ikâmet eden Bahâeddin Veled 626/1228 yılının bir bahar gününde Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ısrarlı daveti üzerine Konya'ya göç etmiştir. Bahâeddin Veled, Konya'ya göç ettikten sonra medresede dersleri ve bugün de ayakta bulunan ve ibâdete açık olan *Alâeddin Camii*'nde vaazları ile meşgul oluyordu.

Mevlânâ Celâleddin, babası Bahâeddin Veled'in vefatından sonra, yirmidört yaşındayken, babasının müridleri tarafından pîr ve ulu tanınmış, babasının makamına oturarak vaazlarına başlamış ve fetva işleriyle uğraşmıştır. Bahâeddin Veled'in vefatından bir yıl sonra halifelerinden Tirmizli Seyyid Burhâneddin Muhakkık, şeyhinin Konya'da olduğunu duymuş, bir vesile ile Konya'ya geldiğinde, Şeyhi Bahâeddin Veled'i görmek istemiş, ama onun bir yıl önce vefat ettiği ve yerine oğlu Mevlânâ Celâleddin'in geçtiği haberini almıştı. Seyyid Burhâneddin, Mevlânâ Celâleddin'i görmeye gelerek, onu çeşitli ilimlerden imtihan etmiş, Mevlânâ Celâleddin de ona teslim olup, dokuz yıl hizmetinde bulunmuştur. Mevlânâ Celâleddin, Seyyid Burhâneddin'in yönlendirmesiyle Halep ve Şam'da tahsil yapmış, Halep'te *Halâvîyye Medresesi*'nde konaklamış ve meşhûr Kemâleddin İbn Adîm'den ders okumuş, Şam'da *Makdisiyye Medresesi*'nde kalmış ve bu iki şehirdeki bilginlerle, sûfilerle görüşüp konuşmuştur.⁷⁷ Daha sonra Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî ile karşılaşmış bir müddet onunla dostluk etmiştir. Şems-i Tebrizî'nin ortadan kaybolmasından sonra ise Salâhaddin Zerkubî'yi kendisine hemdem ve halife edinmiştir.

Mevlânâ Celâleddin ile Salâhaddin Zerkubî, birbirleriyle tam on yıl aralıksız olarak çok samîmi bir şekilde sohbet ve muhabbette bulunmuşlardır.⁷⁸ Selâhaddin Zerkubî, sükûnetli, yumuşak huylu bir kimse olup, çekiciliği, uyarıcılığı başka türlü olduğundan, Şems-i Tebrizî ile doruk noktasına çıkan Mevlânâ Celâleddin'in ruhsal devrimi ve coşkunlukları Salâhaddin Zerkubî ile daha ziyade sakinleşmiş, durulmuş ve kararsızlıktan kurtulmuştur.⁷⁹

Mevlânâ Celâleddin, Salâhaddin Zerkubî'nin vefatından sonra Husâmeddin Çelebi'yi kendisine hemdem ve halife edinmiştir. Şems-i Tebrizî, Mevlânâ'yı, Mevlânâ yapmış, onu ilâhî aşkın zirvesinden öteye aşmış, Salâhaddin Zerkubî bu âşkı pişirmiş, Husâmeddin Çelebi de bu âşkın öz cevherini, *Mesnevî* adlı bir eserle altı ciltte özetlemiş, susuz gönüllere pınarlar akıtmış, fikir ve şiir

⁷⁶ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 9-10; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 4; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 21-22; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 38.

⁷⁷ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, I/80; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 45; Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 35; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 44; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 6; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 18; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 35; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.m.*, s. 20; İsmet Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 4; Adnan Karaismailoğlu, *a.g.m.*, s. 24; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 44.

⁷⁸ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, II/175; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 136; Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *a.g.e.*, s. 136; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 56; H. Ritter, *a.g.m.d.*, III/56; Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 11; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 41; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 53; Adnan Karaismaoğlu, *a.g.m.*, s. 27.

⁷⁹ Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 128; Şefik Can, "Hazreti Mevlâna'nın Etrafındakiler", s. 52.

dünyasına ölümsüz bir eser kazandırmıştır.

Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî ve Salâhaddin Zerkubî'nin vefatlarından sonra, yavaş yavaş sükun bulmuş, coşkunu ve cezbesi, fikrî olgunluğa erişmiştir.

Çocukluk yıllarından başlayarak, içinde yaşadığı toplumun fikir hareketlerinin, ruhunda bıraktığı izleri, aşk nağmesiyle dile getiren Mevlânâ Celâleddin, aslında kendi toplumunun ve kendi yüzyılının meselelerine tercüman oluyordu. 1071 Malazgirt Savaşıyla Anadolu'da teşekkül etmeye başlayan yeni kültür hayatının bir devamı olan Mevlânâ Celâleddin, tüm eserlerinde engin tolerans, aşk ve özün özünü arama espirisini dile getirmeye çalışan bir gönül adamıydı.

Moğol istilâsının Asya'yı alt üst ettiği bir dönemde Anadolu Selçuklu Devleti, Alâeddin Keykubad'ın yönetiminde ikbal devrini yaşıyordu. Bu ikbal döneminin sağladığı huzur ortamında Selçuklu halkı, Türk kültürünün maddî ve mânevî unsurlarını hayatın tüm sahalarında yaşamaya devam ediyordu. Orta Asya'da başlayan Türk-İslâm fikir ve heyecan hareketi, Moğol istilâsının önünde kendine emin bir yer arıyordu. İşte bu emin bölge, 1071 yılında kapıları açılan Anadolu olmuştu. Böylece Anadolu, üç asra yakın bir zaman Türk irfanının dokunduğu, işlendiği bir ortam olurken, diğer yandan da İspanya önünde geri çekilen Endülüs irfanı da Kuzey Afrika yolu ile Anadolu'ya doğru akın ediyordu. Böylece Anadolu Selçuklularının yurdu, bir yandan Orta Asya kültürü diğer yandan İslâm medeniyetinin Emevî, Abbasiler döneminden beri süzüle süzüle gelen İslâm kültürünün yeniden bir buluşma noktası olmuştu. Türkistan âlimleri, Horasan Erenleri, Azerbaycan filozof ve kelâmcıları bu Anadolu şehrini doldurmaktaydı. Bu irfan ordusunun hemen yanında bir de "gönül erleri" ordusu vardı ki, bunlar da tekke ve zâviyeleriyle kırık kalbli, gözü yaşlı, uzak diyarlardan kopup gelen göçmen kitlesine hayat suyu sunuyorlardı.⁸⁰

Böylece Anadolu yeniden zâhir ve bâtın ilimlerinin buluştuğu bir mekân hâline gelmişti. Bir yandan Nizâmü'l-Mülk'ün kurduğu medresenin ruhu Anadolu'da canlanırken; diğer yandan Ahmet Yesevî ve dervişlerinin getirdiği tasavvuf ruhu da büyük bir tasvib görüyordu. Halk kesiminde yaşamaya başlayan tasavvuf hareketi, artık saray ve konaklarda da çok özel sohbetlerin mevzuu oluyor ve halkın yaşadığı bir ahlâk ve hayat tarzı hâline geliyordu. Moğol istilâsı ve tahribi önünde, dünyaya önem vermeyen bu ahlâk ve hayat felsefesi, o devrin insanlarına güven ve huzur telkin ediyordu. Anavatanlarından koparak yayan-yapıldak Anadolu'nun içlerine kadar gelebilen Türk boyları, ancak böyle bir hayat felsefesinin telkiniyle, sükûnet bulabiliyordu. İşte bu felsefedir ki, Anadolu'da türlü din ve aşiretler arasında da aynı ahengi tesis etmişti. Mevlânâ Celâleddin gibi, engin bir dini toleransa sahip büyük Türk mutasavvıfı işte böyle bir sosyo-kültürel devirde yetişmiştir. Mevlânâ Celâleddin, devrinin neşesini,

⁸⁰ Mehmet Aydın, "Hz. Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı", s. 284-285.

ümitsizliklerini, hep sahip olmuş olduğu tasavvufî atmosfer içindeki mevkisiyle dile getirmiştir. Artık Mevlânâ Celâleddin'de düşünce, şiir ve nağme hâline gelmiş ve semâ'da belli bir senteze ulaşmıştır. İlahî aşkın vermiş olduğu bir güçle semâ eden Mevlânâ Celâleddin, cazibe sahasına tüm insanları alıyor, ümitsizleri hayata bağlıyor, onlara yaşama sevinci veriyordu.⁸¹

C. ESERLERİ

1. *Dîvân-ı Kebîr*

Mevlânâ Celâleddin Horasan'da şiir söylemekten ve yazmaktan daha ayıp bir iş olmadığını, şiir söylemeye kendisini sevenlerin isteği üzerine başladığını, ülkesinde kalsaydı ders vermek, kitap yazmak ve zâhidlikle vaktini geçireceğini söyler, ilk zamanlarda "tekellûf"le şiir söylemeye istek duyduğunu, şiirlerinin dinleyenlere tesir ettiğini, daha sonra bu isteğin azaldığını, ancak şiirlerinde yine de o tesirin bulunduğunu bildirir. Mevlânâ Celâleddin'in ilk döneminde söylediği şiirler, Şems-i Tebrizî ile buluşmasından önceki devreye ait olmalıdır.⁸² Sultan Veled, *İbtidânâme*'de, Mevlânâ Celâleddin'in Şems-i Tebrizî'den sonra kendini şiire verdiğini söylediğine ve diğer şâirlerin şiirleriyle velilerin ilhama dayanan Kur'ân-ı Kerîm'in sırlarını açıklayan şiirlerini kıyasladığına, Enverî ve Zahr gibi dünyevî şâirlerle Hakîm Senâî, Ferîdüddin Attâr ve Mevlânâ Celâleddin gibi şâirlerin şiirlerini ayrı görmek gerektiğine dair bilgi verdiğine göre *Dîvân-ı Kebîr*'deki şiirlerin çoğunun Şems-i Tebrizî ile buluşmasından sonra söylediğini kabul etmek gerekir.

Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî ile buluştuktan sonra şiirlerinin mahlâs yerinde genellikle "*Şems*" ve "*Şems-i Tebrizî*" mahlâsını kullanmıştır.⁸³ Bazı gazellerinin mahlâs yerinde ise Salâhaddin Zerkubî'nin ve Husâmeddin Çelebi'nin ismi geçmektedir ki, bunların toplamı yüz gazeli geçmemektedir.⁸⁴ Şems-i Tebrizî'den önce yazdığı şiirlerindeki "*Hâmûş*",⁸⁵ "*Hamûşkün*"⁸⁶ mahlâsının da Şems-i Tebrizî ile ilgili olup-olmadığı bilinmemektedir. Ancak "*Hâmûş*" mahlâslı şiirler içinde daha çok zâhidâne olanlarının ilk döneme ait şiirler olması muhtemeldir. Öte yandan bazı şiirlerini yaktığı, sebebi sorulunca da; "*Gökten geldi, göğe gitti*" dediği şeklindeki rivâyetler doğru ise bu şiirler herhalde Şems-i Tebrizî ile buluşmasından öncesine ait olmalıdır.⁸⁷

Mevlânâ Celâleddin'in çeşitli yer ve zamanlarda özellikle semâ sırasında duygularını irticâlen dile getirdiği şiirler, "*Kâtib-i Esrâr*" denilen özel kâtipler tarafından anında kaydediliyor ve aruz bahirlerine göre düzenleniyordu. Böylece aruz vezninin yirmibir ayrı bahrinde söylenmiş, her bahri birer divançe

⁸¹ Mehmet Aydın, "Hz. Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı", s. 285-286.

⁸² Tahsin Yazıcı, "Dîvân-ı Kebîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (I -), Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1988-, IX/432.

⁸³ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 200; Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/432; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 58.

⁸⁴ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 200.

⁸⁵ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 201; Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/432; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 58.

⁸⁶ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 201.

⁸⁷ Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/432.

teşkil eden büyük bir divân meydana gelmiştir. “Şiir nedir ki ondan söz edeyim, şâirlerin hünerlerinden başka hünerim var benim” diyen Mevlânâ Celâleddin’in söylediği şiirlerin hiçbirini eline kalem kâğıt alarak bizzat tespit etmemiş olması, onun şiir söyleme veya yazma endişesi içinde olmadığını gösterir. Özlü bir bilgiye, çok duyarlı bir çağrışım yeteneğine, olağanüstü ve özgün bir buluş kudretine sahip olan Mevlânâ Celâleddin, günlük olaylardan etkilenecek çok defa vecd içinde semâ ederken hissettiklerini vezin ve kâfiye potasına döküp söylememiştir. *Mesnevî*’yi didaktik bir eser sayıp, asıl lirik şiirlerinin *Divân-ı Kebîr*’de bulunduğunu söyleyenler olmakla birlikte bu iki eser arasında üslûp, ifâde ve heyecan bakımından hiçbir fark yoktur.⁸⁸

Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*’de olduğu gibi *Divân-ı Kebîr*’de de Horasan’ın halk Farsça’sını kullanmıştır. Şiirlerine giren Arapça parçalar ve beyitler halk Arapça’sı olduğu gibi Rumca şiirleri de XIII.yüzyılda Anadolu’da konuşulan halk Rumca’sıdır. Böyle olmakla beraber şiirlerinde âmiyânelik yoktur. Mısra ve beyit yapısı sağlamdır. Kullandığı kelimeleri değiştirip daha güzellerini, daha âhenkilerini bulmaya imkân yoktur. Mevlânâ Celâleddin’e göre vezin, kâfiye, hatta söz ve ses, mânâyı kayıtlayan unsurlardır. Mânâyı daralttığı için harfi bile kınar; söze sığmayan mânânın, vezin ve kâfiyeye hiç sığamayacağını söyler. Birçok gazelinde vezinden şikâyet eder. Kâfiyeleri çoğunlukla tam kâfiye olmamakla birlikte kulağa hoş gelmeyecek kadar bozuk da değildir. Klasik Doğu Edebiyatı’nda mesnevîler dışındaki türlerde beyit hâkimiyeti vardır. Bir beyitin diğer beyitle anlam ilgisi yoktur. Gazelin belli bir beyit sayısı vardır. Mevlânâ Celâleddin’in her şiiri ise bir bütündür. İlk beyitte hangi fikri ele almışsa son beyite kadar o fikri işler. Beyit sayısı da belirsizdir; üç-dört beyitlik gazellerinin yanı sıra âdeta bir kasîde niteliğini taşıyan doksan beyitlik gazellere de rastlanır.

Döneminin bütün bilgilerini kavramış, Hint-İran, Yunan-Roma mitolojisini bilen, yeri gelince âyet ve hadîslerden faydalanan bir âlim olarak, Mevlânâ Celâleddin’in şiirlerinde halk unsurlarının önemli bir yeri vardır. Türk atasözleri, gelenekler, töreler, halk deyimleri, halk inançları, eski devirlerin kanaatleri, köyler, şehirler ve sokaktaki delilere taş atan çocuklardan, rüşvet yiyen kadınlara kadar çok geniş bir sosyal çevre divânın panoramasını belirler.⁸⁹

Çok geniş bir hacme sahip olduğundan *Divân-ı Kebîr* adı verilen esere, şiirlerde genellikle “*Şems*” ve “*Şems-i Tebrizî*” mahlâsları kullanıldığından “*Divân-ı Şems*” veya “*Divân-ı Şems-i Tebrizî*” adı da verilmiştir.⁹⁰

Divân-ı Kebîr’in yazma nüshaları, otuzbin beyit ile ellibin beyit arasında değişir. Asıl muteber nüshaları, kırküşbin beyitten fazladır. Bu nüshalarda şiirler, bahirlere göre sıralanmış, ayrıca her bahirdeki şiirler, kâfiyelerine göre alfabetik sıraya konulmuştur. *Divân-ı Kebîr*’in beyit sayısı, eski basımlarında

⁸⁸ Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/432.

⁸⁹ Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/432-433; Yakup Şafak, “Mevlâna Celâleddin-i Rûmî’nin Eserleri”, *Mevlâna Celâleddin-i Rûmî-İnsanlığın Aynası-Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları*, Konya, 2004, s. 66.

⁹⁰ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 130; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 200; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 11; Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/433; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 66.

otuzbin ile ellibin beyit arasında değişir. Eserin bazı basımları ile yazma nüshalarında Sultan Veled, Cemâleddin İsfehânî, Enverî, Şems-i Tâbesî ve Şems-i Meşriki'nin gazellerine de rastlanır.⁹¹ *Dîvân-ı Kebîr*'deki rubâiler genellikle ayrı bir eser olarak derlenmiştir.⁹²

2. *Fîhî Mâ Fîh*

Mevlânâ Celâleddin'in kendi meclislerinde yapmış olduğu sohbet ve nasihatlarının oğlu Sultan Veled veya bir başka müridi tarafından yazılarak, vefatından sonra derlenmesiyle meydana gelmiş bir eserdir.⁹³ Eserin adı yazma nüshalarında, "*Esrâr-ı Celîl*", "*Esrârü'l-Celâliyye*", "*Kitâbü'n-Nesâ'ih li-Celâleddin*", "*Risâle-i Sultan Veled*" gibi farklı şekillerde belirtilmiştir. Eser sonraki dönemlerde daha çok *Fîhî Mâ Fîh* (İçindekiler içindedir, ondaki ondadır, ne varsa ondadır gibi anlamlara gelen) adıyla tanınmıştır. Bu ifadenin Muhîddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sinde yer alan "*Kitâbü'n Fîhî Mâ Fîh*" ifadesinden mülhem olduğunu söyleyenler de vardır. Yazma nüshalarında bölüm sayısı farklılıklar gösteren eser, altısı Arapça, diğerleri Farsça olmak üzere yaklaşık yirmibeş bölümden meydana gelir.⁹⁴ Bölümler bir âyet veya hadîsin yorumu yahut Mevlânâ Celâleddin'e sorulan bir soru ile, bazen de güncel bir olaya temasla başlamakta ve konuyla ilgili bilgiler verilmektedir.⁹⁵ Bu bakımdan bölümler arasında bir birlik ve ilgi yoktur.⁹⁶ Bazı bölümleri ise Selçuklu Veziri Muineddin Süleyman Pervane'ye hitap etmektedir.⁹⁷

Fîhî Mâ Fîh'teki bölümlerle oturumlar (meclisler)'in konusu, tasavvuftaki dünya ve âhiret görüşleri, tasavvufî menkıbeler ve nükteler, tarikat, irfan, mürşid ve mürid ilişkileri, îman, ilâhî aşk, ibâdet, vahdet-kesret, zuhûr, tecellî, muflak varlık, kâinat, felekler, dünya, âhiret, ahlâk, nebî, velî, insan-ı kâmil, seyr-ü sülûk ve dereceleri, yakîn, klasik şark hikâyeleri, efsaneler, masallar, Kur'ân-ı Kerîm âyetleri, Peygamber Efendimizin hadîsleri ve şeyh-lerin sözlerinden oluşmaktadır.⁹⁸ Bütün bu konular Mevlânâ Celâleddin'in kendine has üslûbu ile yani, atasözleri ve hikâyeler anlatılarak izah edilmiştir.

Fîhî Mâ Fîh'in darb-ı meselleri, hikâyeleri, pek çok hususlarda maksatların açıklanış şekli, *Mesnevî*'ye benzemektedir. Yalnız şu farkla ki, *Mesnevî*'deki

⁹¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 269; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 201; Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/433.

⁹² Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/433. "Dîvân-ı Kebîr" üzerinde yapılan çalışmalar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, IX/433; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 269-270.

⁹³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 271; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 223; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 131; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 11; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 385; Mehmet Demirci, "Fîhî Mâ Fîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (I -), Güzel Sanatlar Matbaası, 1988-, XIII/58; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 70.

⁹⁴ Mehmet Demirci, *a.g.md.*, XIII/59; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 70; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 63-64.

⁹⁵ Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 223; Mehmet Demirci, *a.g.md.*, XIII/59; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 70; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 64.

⁹⁶ Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 223.

⁹⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 271; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 131; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 223; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 11; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 70.

⁹⁸ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 131; Bedüzzaman Fürûzanfer, *a.g.e.*, s. 223; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 12; Mehmet Demirci, *a.g.md.*, XIII/59.

konular, kinayeler ince tabirlerle anlatılmıştır. Bu bakımdan bir dereceye kadar *Mesnevî*'yi anlamak zordur. Zira, yazarın eli-kolu, şiirde kâfiye ve vezin ile bağlı, nazım sınırları ile sınırlandırılmıştır. Halbuki, *Fihî Mâ Fih* bu kayıtlardan kurtulmuştur. Bunun içindir ki, Mevlânâ Celâleddin meclislerde sohbet ve vaazlarını yaparken, mecliste hazır bulunanların anlamalarından başka bir şey murad etmemiştir. Onların, istidadlarına, tahammüllerine göre hakikatleri açıklamıştır. Ortaya bir eser çıkarayım diye söz söyleme amacında olmadığından onun sözleri sade ve kolayca anlaşılabilir bir niteliktedir. Fakat *Mesnevî*'yi yazmaktan maksadı, eserin ebedî olarak kalması, kendi yahut Husâmeddin Çelebi'nin adının yaşamasıdır. Bundan dolayıdır ki, Mevlânâ Celâleddin *Mesnevî*'sinde kendi çağdaşlarının yahut belli bir zamanın insanların istidâdını dikkate almamıştır. *Mesnevî*'nin sözleri, her zamanın, her çağın gönül erenlerinedir. Onun muhatabı, sonsuz zaman içerisindeki kâmil insanlardır. *Mesnevî*, bu sebepten dolayı ince kinayeleri içinde bulunduran bir eserdir.⁹⁹

Mevlânâ Celâleddin, *Fihî Mâ Fih* adlı eserinde babası Bahâeddin Veled'in (ki, bu kitapta Büyük Mevlânâ diye geçer), Seyyid Burhâneddin Muhakkık'ın, Şems-i Tebrizî'nin ve Salâhaddin Zerkubî'nin ahvâllerinden ve sözlerinden yeri geldikçe nükteler nakletmiştir.¹⁰⁰

3. *Mecâlis-i Seb'a*

"*Yedi Meclis*" adını taşıyan bu eser de Mevlânâ Celâleddin'in çeşitli zamanlarda kürsüden ve toplantılarda verdiği yedi vaazından oluşmaktadır. Eser, muhtemelen Mevlânâ Celâleddin'in Şem-i Tebrizî ile karşılaşmalarından önce verdiği vaazlarının, oğlu Sultan Veled veya başkaları tara-fından not edilmesiyle bir araya getirilmiştir. Kitabın bazı bölümlerinde Sultan Veled'in *İbtidânâme* adlı mesnevîsinden de beyitlere rastlanması bu eserin Sultan Veled tarafından oluşturulduğu veya bazı tashihlerin onun tarafından yapıldığı intibahı vermektedir. Yine I.Bölüm (Meclis)'de Şems-i Tebrizî'nin *Makâlât'*ından bazı hikayelerin aktarılması; Şems-i Tebrizî ile karşılaştıktan sonra da Mevlânâ Celâleddin'in bir veya birkaç kez vaaz verdiği hususunda bize ışık tutmaktadır.¹⁰¹

Yedi sohbet oturumundan meydana gelen eserde, her meclis bir Hadîs-i Şerîf ile başlamakta; âyetler, şiirler, hikayeler ve îzahlarla da o hadîsin açıklaması yapılmaktadır.¹⁰²

Her Meclisinde; farklı dinî ve toplumsal olayların ele alındığı *Mecâlis-i Seb'a*'da, Mevlânâ Celâleddin'in ele aldığı konular ve her meclisin ilk hadîsi, ana fikirleri, şu şekildedir:

⁹⁹ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 223-224.

¹⁰⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s.271; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 224; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 64.

¹⁰¹ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66.

¹⁰² Ahmet Ögke, "Mevlânâ'nın Mecâlis-i Seb'a'daki Sohbet Metodu", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Erkam Matbaası, Ankara, Ocak-Haziran 2005, Yıl: 6, Sayı: 14/253.

1. *Meclis*: Bir toplumun değerini yitirmesinin, bireylerinin ahlâken bozulup yozlaşmaya başladıkları zaman gerçekleşeceği ve böyle bir zamanda, ancak Hz. Muhammed'in sünnetine ve yoluna tâbi olanların kurtuluşa erebilecekleri konusu,¹⁰³ Besmele-i Şerif'in tefsiri ve Hz. Peygamber'in mucizesi (Ayn yarılması).¹⁰⁴

2. *Meclis*: Günah ve suç batağından kurtulup Allah'a itaat ve kulluk etme şerefine kavuşanların, ne mal, ne servet ve ne de nüfuzlu/itibarlı, kalabalık bir kabîle ve aşirete mensup olmasalar da Allah'ın lutuf ve keremiyle zengin addedileceği; gerçek zenginliğin de mal-mülk, soy-kabîle zenginliği değil, böylesi bir zenginlik olduğu konusu anlatılmaktadır. Kendine verilen az rızka râzı olan kulun, Allah da az ameliyle iktifâ edeceği vurgulanmakta; ayrıca hırs, kibir ve kinden uzak, namaz ve niyazla Hakk'a gereği gibi kulluk eden Allah dostlarının hallerinin yüceliğinden¹⁰⁵ ve *Besmele'i Şerif'in Be'sinden Bahsedilmektedir*.¹⁰⁶

3. *Meclis*: Gerçek îmâna kavuşmanın yolunun, dünya bağlarından kurtularak tamamen Allah'a yönelerek, O'na kulluk/ibadet ve gönülden bağlılıktan geçtiği konusu¹⁰⁷ ile zâhid-ârif, Padişah-kul ve inanç kuvveti ele alınmaktadır.¹⁰⁸

4. *Meclis*: Gösteriş ve riyâdan arınmış, gönülleri, zâhir ve bâtnları tertemiz, dünya ve âhiret kaygısından uzak bir şekilde Allah'a kulluk eden, O'nun hoşlanmadığı şeylerden de samimiyetle tövbe edip, kaçınan ve bu yüzden de çeşitli maddî ve mânevî nimetlere mazhar olan Allah'ın sevgili kullarından ve halka rahmet olanlardan bahsedilmektedir.¹⁰⁹

5. *Meclis*: Câhil insanın bostan korkuluğuna, âlim kimselerin hakîkî mürşide ve şifa dağıtan hekimlere, ilmin ise kişiyi günahlardan koruyan bir kalkana benzetildiği *beşinci meclis*'te, nefsin hilelerinden ancak din bilgisi ile kurtulunabileceği anlatılmaktadır. Buna göre ilim; gönlün can damarı, onunla amel ise; günahların keffâretidir. İnsanlar, iki kısım olup, birisi rabbânî ilimlerin âlimi, diğeri kurtuluş yolunun öğreticileridir.¹¹⁰ Ayrıca Abdülmuttalib'in yağmur duasından da bahsedilmiştir.¹¹¹

6. *Meclis*: Tûl-ı emel sahibi olan ve dünyaya taparcasına bağlanan kimselerin âkîbetlerinin iyi olmayacağı, Hakk'a kulluğu unutup, ömrünü gaflet içinde geçirenlerin aldanacağı konusunun ele alındığı bu oturumda; ölüme inandığı halde sevinebilen; cehennem ateşine îmânı olduğu halde çalıp,

¹⁰³ Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/253.

¹⁰⁴ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72.

¹⁰⁵ Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/253.

¹⁰⁶ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72.

¹⁰⁷ Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/253.

¹⁰⁸ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72.

¹⁰⁹ Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/253; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72.

¹¹⁰ Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/253.

¹¹¹ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72.

söyleyip, eğlenebilen; birgün dünyanın yok olup içindekilerle birlikte altüst olacağına (kiyâmete) inandığı halde yine dünyaya güvenip bel bağlayan ve hiç yok olmayacakmış gibi üzerinde toplanıp oturan kimselere şaşmak gerektiği vurgulanmaktadır.¹¹² Ayrıca münaccattan, Tevrat'taki öğüt ve dünyadan, "Lâ-İlâhe"nin tefsirinden bahsedilmiştir.¹¹³

7. *Meclis*: İnsanın Hakk'a yönelmesi ve nefsinin tanınmasının ancak akılla olabileceği; aklın yüceliği ve değeri; Allah'ın ancak akılla sevilabileceği; O'nun tek tapılacak ve itaat edilecek varlık oluşunun yine ancak akılla bilinebileceği ve bu yüzden de Cenab-ı Hakk'ın, akla ihsanda bulunduğu gibi, sevap ve günahı da ona yazacağı anlatılmaktadır.¹¹⁴ Ayrıca, aklın şerefinden, bilgi ve irfandan, öz'den olan ve sonradan öğrenilen bilgidan bahsedilmektedir.¹¹⁵

En uzununu, 1.meclis olan (diğer 6 meclis'in tamamı kadar) bu vaazların tamamında aynı üslûp hâkim olup; önce edebî bir dille ve âyetler vasıtasıyla Allah'ın yüceliği ve hikmeti övülmekte; Hz. Peygamber ve dört halifeye rahmetler okunmakta ve bir duayla asıl konu ya da konulara girilmektedir. Konular işlenirken, kısmen halkın anlayabileceği basit bir üslûp seçilmekte, sık sık getirilen âyet ve hadîslerden başka, temsil, hikaye ve şiirlerle konunun iyice kavranmasına dikkat edilmektedir. Eserin genelinde hâkim olan bir usûl de, konulara göre seçilmiş Hadîs-i Şeriflerin açıklanması, Peygamber kıssalarının anlatılması ve özellikle *Dîvân-ı Kebîr*'den, Hakîm Senâî'nin "*Hadîka*"sı ve Ferîdüddin Attâr'ın "*Mantıkü't-Tayr*"ndan ilgili beyitlerin getirilmesidir.¹¹⁶

Esas itibariyle nesir hâlinde yazılmış olan *Mecâlis-i Seb'a*'da, yer yer rastlanılan şiirler; anlatılan konunun belli bir bölümüne özel olarak yerleştirilmiş bir şekilde olmayıp, sohbetin gidişâtına göre yeri geldikçe söylenmiş şiirlerdir.¹¹⁷

4. *Mektûbât*

Kelime anlamı "Mektuplar" olan bu eser, Mevlânâ Celâleddin'in emir, vezir, dost ve akrabalarına yazdığı 147 mektubu içeren bir kitap olup; yine onun ölümünden sonra bir araya getirilmiştir.¹¹⁸

Şu ana kadar tespit edilen Mevlânâ Celâleddin'in mektupları 147 adet olup, bunların dördü Arapça, diğerleri ise Farsça yazılmıştır. Bu mektuplar, Mevlânâ Celâleddin'in diğer mensur eserleri gibi, çevresindekiler ve müridleri tarafından toplanarak kitap hâline getirilmiş ve bu esere de genellikle *Mektûbât* adı

¹¹² Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/253.

¹¹³ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72.

¹¹⁴ Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/253.

¹¹⁵ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72.

¹¹⁶ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 66; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 72; Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin *Mecâlis-i Seb'a*'daki sohbet metodu hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/254-264

¹¹⁷ Ahmet Ögke, *a.g.m.*, Sayı: 14/254.

¹¹⁸ Abdülhâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 271; Mehmet Önder, *Günüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 131; Mehmet Önder, *Mevlânâ Güldestesi 1970*, s. 12; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 201; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 386; Eva de Vitray Meyerovitch, *a.g.e.*, s. 47; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 67; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 71.

verilmiştir. Türkiye kütüphanelerinde birçok yazması bulunan bu eserin, İstanbul'da bulunan bir yazmasında ise, adı "*Kitâbu't-Tarassul li't-Tavassul ile't-Tefaddul*" olarak geçmektedir.¹¹⁹

Mevlânâ Celâleddin, 147 adet mektubun, seksen tanesini; Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus (9 adet) ve Emir Muineddin Pervâne (25 adet) gibi padişah, emir ve üst düzey devlet görevlisi olan kişilere yazmış ve bu mektuplarda çeşitli hayır ve yardım işlerinin yerine getirilmesi için onlara ricada bulunmuştur.

Mevlânâ Celâleddin, sultan, emir ve devlet ileri gelenlerine yazdığı bu mektuplarında, devlet ya da yöneticiler tarafından haksızlığa uğramış kişilerin, kendisine ilettikleri şikayetlerinin giderilmesini istemiş ve hemen tamamı yerine getirilmiştir.

Bu şahıslara yazılan mektupların bazıları da rica mektubu olmayıp, günümüzdeki anlayışla hal-hatır sorma bâbında yazılmış mektuplardır.

Mektupların yedi adedi ise; büyük oğlu Sultan Veled (2 adet), küçük oğlu Alâeddin Çelebi (3 adet), kızı Fatma Hatun (1 adet) ve diğer oğlu Âlim Çelebi (1 adet)'ye yazılmış ve onlara çeşitli tavsiye, teselli ve öğütlerde bulunulmuştur.

Mevlânâ Celâleddin, üç mektup da halifesi ve yakın dostu Husâmeddin Çelebi'ye yazmış, bu mektuplarında onu övmüş ve Husâmeddin Çelebi'nin söylediği sözlerin kendisi tarafından tamamen desteklendiğini vurgulamıştır.

Mektupların kalanları da, çeşitli vesilelerle günümüzde haklarında fazla bilgimiz olmayan şahıslara yazılmış, bazıları da Mevlânâ Celâleddin'e gönderilen mektuplara cevap niteliği taşımaktadır. Birkaç mektubun da kime gönderildiği belli olmayıp, muhatabın ismi "*Fulâneddin*" şeklinde anılmıştır.

Mevlânâ Celâleddin, diğer mensur eserlerinde olduğu gibi mektuplarında da sâde ve anlaşılır bir Farsça'yı tercih etmiş, nadiren de edebî bir dil kullanmıştır. Yine diğer eserlerinde olduğu gibi mektuplarını da, konu ile alakalı âyet ve hadîslerle, kendisinin, Hakîm Senâî ve Ferîdeddin Attâr gibi şairlerin şiirleriyle, atasözleri ve hikayelerle süslemiş ve muhataba vermek istediği mesajı iyice pekiştirmiştir.

Mevlânâ Celâleddin, mektuplarına, genellikle "*Allah kapıları açandır*" mânâsındaki "*Allah mufettihu'l-ebvâb*" cümlesiyle başlar, muhatabını güzel lâkap, söz ve unvanlarla onurlandırır ve daha sonra söyleyeceklerini dile getirir; mektubu yazma amacını belirtir, istek mektubu ise "*Kim bir iyilikle gelirse ona o iyiliğin on misli vardır*",¹²⁰ "*İnsanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır*" ve "*Tatlı suyun başı kalabalık olur*" gibi âyet, hadîs ve atasözleriyle muhatabını yönlendirir; sonunda ise muhatabına ömür boyu başarı, sağlık, kuvvet, bereket vs. diler ve mektubunu tamamlar.¹²¹

¹¹⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 271; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 67.

¹²⁰ *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Hazırlayanlar: Ali Özbek-Hayrettin Karaman-Ali Turgut-Mustafa Çağrıncı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını Ankara, 1993, En'am, 6/160.

¹²¹ Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 67-68.

5. Mesnevî

Mesnevî, İran Edebiyatına mahsus olup, oradan Türk Edebiyatına da geçmiş olan bir nazım şeklinin adıdır. aa-bb-cc-dd-ee..... şeklinde kafiyelenen bu nazım şekli, istenildiği kadar uzun manzum eserlerin yazılmasına elverişli olduğu için, bu nazım şekliyle, aşk hikayeleri, destanlar, tasavvufî hikayeler yazıla gelmiştir.¹²² Uzun süren şiirlerde, kâfiye bulmak güçlüğü, aynı şiirde bir sözün kâfiye olarak tekrarlanmasının kusur sayılması, dolayısıyla her beyitin iki mısraının kâfiyeli olmasını, fakat beyitler arasında kâfiye bakımından benzerlik bulunmamasını esas tutan böyle bir tarzı meydana getirmiştir. Ancak, klasik edebiyatta bir kitaba, yazıldığı tarzın adının verilmesi âdet değildi.¹²³ Şöyle ki, "Leylâ ile Mecnûn", "Ferhât ile Şîrîn", "Şehnâme", "Aferinnâme" v.s. en tanınmış mesnevîler arasındadır. Görüldüğü gibi, bu mesnevîlerin ayrı birer ismi de vardır.¹²⁴ Böyle olduğu halde şiirde, kâfiyenin, sözün bile, anlamı ifade edemeyeceğini, kâfiyenin bir "mağlata" (şaşırtma yeri) olduğunu söyleyen ve bu çeşit kayıtlara bağlı kalmayan Mevlânâ Celâleddin, altı ciltlik eserine başka bir ad takmayarak, yazıldığı tarzın adını vermiş, eserine; *Mesnevî* demeyi yeterli bulmuştur.¹²⁵ Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*'nin Allah tarafından verilmiş başka lakabları da olduğunu, fakat azın çoğu, bir yudum suyun gölü, bir avuç buğdayın harmanı göstermesi dolayısıyla bu kadarını yeter bulduğunu, *Mesnevî*'nin ilâhî hükümlerden hiçbir sûretle ayrı bir hüküm ihtiva etmediğini söyleyerek, onun ilhâma dayanan bir eser olduğunu bildirmiştir.¹²⁶ Lakab vermek; adı olan birinin yahut bir şeyin, husûsiyetini, mâhiyetini, övüşe yahut yerişe göre başka bir adla adlandırmaktır ki, bu verilen ada; "Lakab" denir.¹²⁷ Mevlânâ Celâleddin, Husâmeddin Çelebi'ye iltifat gibilerden *Mesnevî*'yi "Husâmi-Nâme" diye andığı gibi birkaç yerde de "Saykal-i Eroâh" (*Ruhların Cilâsı*) terkihiyle de zikretmiştir¹²⁸ ki, bütün bunlar *Mesnevî*'nin bir lakabıdır. Yine yüzyıllar boyunca *Mesnevî*'ye verilen "Mağz-ı Kur'ân" (*Kur'ân'ın Özü*) adı da bir lakaptır; kitabın asıl adıysa, önce de belirttiğimiz gibi yazıldığı tarzın adı olan *Mesnevî*'dir.¹²⁹ Her ne kadar mesnevî, edebiyatta bir nazım türünün adı ise de bugün mesnevî denilince Mevlânâ Celâleddin'in bu eseri hatıra gelmektedir.¹³⁰

Mesnevî, ta'limî bir eserdir. Fakat Mevlânâ Celâleddin, satıra geçmiş, yahut hatırda kalmış olan bir hikayeyi, herhangi bir münasebetle anlatmaya başlayınca, gerçekten de pek kuvvetli olan tedâi kabiliyetiyle başka bir hikayeyi

¹²² Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 203; Yakup Şafak, *a.g.m.*, s. 67; Yakup Şafak, *Hz. Mevlânâ'nın Eserleri-II Mesnevî'den Seçmeler*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2003, s. XV.

¹²³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1981-1983, II. Basım, Sunuş, VIX-X.

¹²⁴ Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 203.

¹²⁵ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, Sunuş, IX; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 203.

¹²⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, VI 1.

¹²⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, VI 1.

¹²⁸ Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 203; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî, Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, VI 1; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 375; Yakup Şafak, *a.g.e.*, s. XV.

¹²⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, VI 1-12; Yakup Şafak, *a.g.e.*, s. XXI.

¹³⁰ Bedîüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 211.

hatırlar; kıssalar fıkraları kovalar, oradan bir fikre, bir mesele, bir halk rivâyetine, atasözüne, âyete, hadîse geçilir. Bir hikaye bitmeden diğeri bir hikayeye, bir felsefî fikri tartışmaya, öğüde, yoruma hatta günlük bir olayın tahliline geçilir, sonra "biz gelelim falan falanın mâcerasına, hikayesine" denilerek, tekrar ilk olaya veya hikayeye dönülerek bitirilir.¹³¹

Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*'sine, "Kelîle ve Dimne" hikayelerinden, İbn-i Sinâ'dan ve bilhassa Ferîdüddin Attâr ve Hakîm Senâf'den bazı kıssalar, bölümler almış, bunları aldığı yeri kimi zaman belirtmiş, kimi zaman da belirtmemiş; fakat bunları da kendi geniş anlayışına göre yorumlamıştır.¹³²

Altı cilt ve 26.660 beyit (Ahmed Eflâkî'ye göre) olan *Mesnevî*'nin Türkçe'ye son çevrilmiş olan beyit miktarı 25.618'dir. I.ciltte, 4003; II.Ciltte, 3810; III.ciltte, 4810; IV.ciltte, 3855; V.ciltte, 4238 ve VI.ciltte 4902 beyit bulunmaktadır.¹³³ İngiliz müştşerik Reynold A. Nicholson'un neşrine göre ise *Mesnevî*'de 25.632 beyit vardır ve beyitlerin ciltlere göre dağılımı ise şu şekildedir: I.ciltte, 4003; II.Ciltte, 3810; III.ciltte, 4810; IV.ciltte, 3855; V.ciltte, 4238 ve VI.ciltte 4916 beyit bulunmaktadır. İran ve Hindistan sahasındaki bazı nüshalarda beyit sayısı çok daha farklı rakamlara ulaşmaktadır.¹³⁴

Mesnevî'nin her cildi, Mevlânâ Celâleddin'in o cildin özü niteliğindeki düzyazı şeklindeki önsözleriyle başlar.¹³⁵ Metin içerisinde konular başlıklar hâlinde verilmiştir. *Mesnevî* aruzun Remel bahrine ait *Fâilâtün fâilâtün fâilün* vezniyle nazmedilmiştir.¹³⁶

Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*'ye, Husâmeddin Çelebi'nin şeyhliği ve halifeligi zamanında başlamış, ilk on sekiz beyit hariç, altı cildin tamamını, Husâmeddin Çelebi'ye söyleyip yazdırmıştır.¹³⁷ Bütün ahvâlde (semâ esnasında, haşamda, ayakta, otururken, bahçede yürürken ve bazen geceleyin sabaha kadar-ki bu durumda Mevlânâ Celâleddin'in Husâmeddin Çelebi'yi uykusuz bıraktığı için ondan özür dilediği görülmektedir-), vukû bulan bu yazdırma esnasında, Husâmeddin Çelebi, yazdıklarını uygun bir zamanda Mevlânâ Celâleddin'e okumuş ve bu okuma esnasında gerekli tashihler yapılarak, *Mesnevî*'ye son şekli verilmiştir.¹³⁸ Şunu da hemen belirtelim ki, altı cilt, üst üste süreklilikle yazılmamış, bazı ciltlerin arasına aylar, yıllar girmiştir. Bunun sebebi ise, Mevlânâ Celâleddin'in suskun, durgun, hasta zamanlarının olması ve bir takım olayların cereyan etmesidir.¹³⁹

¹³¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, Sunuş, I/XI; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 203; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 49; Yakup Şafak, *a.g.e.*, s. XX.

¹³² Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 204.

¹³³ Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 202.

¹³⁴ Yakup Şafak, *a.g.e.*, s. XIX.

¹³⁵ Yakup Şafak, *a.g.e.*, s. XIX; *AnaBritannica (I-XXII)*, XV/661, "Mesnevî" maddesi.

¹³⁶ Yakup Şafak, *a.g.e.*, s. XIX.

¹³⁷ Bediüzzaman Fîrûzanfer, *a.g.e.*, s. 212; Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 202; H. Ritter, *a.g.md.*, III/57; *AnaBritannica (I-XXII)*, XV/661, "Mesnevî" maddesi.

¹³⁸ H. Ritter, *a.g.md.*, III/57; A. Selâhaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.*, s. 47; Nuri Şimşekler, *a.g.m.*, s. 48.

¹³⁹ Ahmet Kabaklı, *a.g.e.*, s. 202.

Mesnevî''nin ilk cildinin ne zaman yazılmaya başlandığına ve ne zaman bittiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Fakat, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî'*'nin birinci cildinin sonlarındaki bir hikayede, Bağdat'ta hüküm süren Abbas Oğulları'ndan, onların halifelik makamına şeref verdiklerinden bahsediyor. Bağdat 656/1258'de Moğollar tarafından istilâ edilmiş olduğuna göre bu da *Mesnevî'*'nin yazılmasına 656/1258 yılından önce başlandığını ve I.cildin bu tarihten az bir zaman önce bittiğini göstermektedir.¹⁴⁰

II.cildin yazılması işine hicrî 662 senesinin Recep ayının onbeşinci günü başlanmıştır ki, bu husus II.ciltte şu şekilde belirtilmiştir:

"*Canların cilâsı olan Mesnevî'ye Recebin on beşinci günü yine başlandı.*

*Bu alış-verişin, bu kâr edişin başlangıcı altı yüz altmış iki yılındaydı."*¹⁴¹

I.cilt 656/1258 yılından, Bağdat'ın Moğollar tarafından istilâsından önce bittiğine ve II.cildin 662/1263 yılında yazılmasına başlandığına bakacak olursak arada beş yıldan fazla bir fasıla vardır ki, bu zaman dilimi içerisinde yalnız Husâmeddin Çelebi'nin zevcesinin vefatı değil, Salâhaddin Zerkubi'nin vefatı da vardır.

Mesnevî''nin ne zaman bittiği de kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, V.ciltte, bir hikaye dolayısıyla Mısır halifelerinden bahsedilmektedir. Moğolların Bağdat'ı istilâ-sından sonra, Mısır'da Abbas Oğulları'nın gölge halifeliği 659/1260'da başlamış, ilk halife el-Mustansır billah Ebu'l-Kâsım Ahmed, bir orduyla Irak'a gitmiş, âkibeti belirsiz kalmış, yerine Ebu'l-Abbâs Ahmed, "*el-Hakîm bi-Emrillah*" adıyla halife olmuş, halifeliği 701/1301 yılına dek sürmüştür. Mevlânâ Celâleddin'in 672/1273'de vefatı dikkate alınır, Mısır halifelerinden de bahsettiği düşünülürse, son cildin Mevlânâ Celâleddin'in vefatından az bir müddet önce bittiğine hükmedilebilir.¹⁴²

Mevlânâ Celâleddin'e isnad edilen VII.cildi, *Mesnevî'*'yi şerheden Ankara'lı Rusûhî İsmail Dede bulmuş ve şerh etmiş ise de, bu VII.cildin gerçekte Mevlânâ Celâleddin'e ait olmadığı, tamamıyla uydurma olduğu yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır.¹⁴³ 2696 beyitten meydana gelen, bu VII.cilde, bilhassa I.ciltten hikâyeler;konuları tahrif edilerek alınmış, VI.ciltten de tam 1010 beyit aynen alınıp katılmıştır; başlıklar ise, *Mesnevî'*'nin başlıklarına benzetilme amacıyla, bozularak çalınmıştır. Geri kalan metinde yani çalınmayıp uydurulan beyitlerde ise, insicam olmadığı gibi telaffuz hataları da pek çoktur; tâlim ve telkînler, inançlar, Mevlânâ Celâleddin'in inançlarına aykırıdır.¹⁴⁴ Bütün bunların yanı sıra, Mevlânâ Celâleddin, VI.cildin metnine başlarken, *Mesnevî'*'nin bu ciltte biteceğini bildirmiştir. Nitekim bu husus VI.cildin ilk beyitlerinde şu şekilde belirtilmiştir:

¹⁴⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, Sunuş, I/XI; H. Ritter, a.g.md., III/57.

¹⁴¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, II/379. Beyit, 6-7.

¹⁴² Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, Sunuş, I/XII.

¹⁴³ Yakup Şafak, a.g.e., s. XIX; H. Ritter, a.g.md., III/57.

¹⁴⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, Sunuş, I/XII.

Ey gönüllerin yaşayışı Husâmeddin, gönlün, çoktandır, altıncı bölüme akmakta.

Husâmî-Nâme, senin gibi bilgin bir erin çekişiyle dünyayı dolaşmakta.

Ey anlam eri, Mesnevî'nin tamamı olan, sonu bulunan altıncı bölümü de sana armağan sunmadayım.

Bu altı kitapla altı yana ışık ver de dünyanın çevresini dolanmayan da gezsün, dolansın.¹⁴⁵

D. MESNEVÎ'NİN TEŞEKKÜL ETMESİ

Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî ile görüşmeden önce zâhit bir sûfiydi. Şems-i Tebrizî onun bütün varlığını yakmış, onu âşk ve cezbe âlemine atmıştı. Mevlânâ Celâleddin, bu rûhî inkılâba düşmeseydi daha önce de söylediğimiz gibi sıradan bir şeyh olarak kalır, şâirlikte ise belki adı bile zikredilmezdi. Fakat, Şems-i Tebrizî'yi kendisine pervane yapacak kadar kuvvetli bir doğuşla gerçek varlık burcundan doğan bu güneş, aynı hararetle yansaydı belki de hiç kimse yanına yaklaşamazdı. Salâhaddin Zerkubî temkiniyle, Mevlânâ Celâleddin'i yatıştırmış, cezbe ve coşkunluk âleminden alıp temkin âlemine kavuşturmuştu. Artık Mevlânâ Celâleddin herşeyin künhünü görmede, iç yüzüne bakmadaydı.¹⁴⁶

Âşk ve cezbe âleminde kavrulan Mevlânâ Celâleddin, artık pişmiş ve verime hazır bir hâle gelmişti. Onun bu hâlini yakından takip eden Husâmeddin Çelebi, Pîr'inin kemâlini yaymak, bu âşk ve irfan güneşinin perdesini sıyrarak, ışıkları ile bütün bir âlemi nurlandırmak istemiş ve kendisini buna vazifeli kılmıştı. Esasen bu sırada Mevlânâ Celâleddin'in gazellerini ihtiva eden Dîvan da büyümüş, *Dîvân-ı Kebîr* olmuştu. Şimdi ihvanın gönüllerini doyurabileceği, okuyup feyz alacağı, olgun ve dolgun bir esere ihtiyaç vardı.¹⁴⁷ Birgün Husâmeddin Çelebi, bu niyetini Mevlânâ Celâleddin'e açmış ve şöyle demişti:

"-Sultanım! Gazel tarzında birçok şiirler tanzim buyurdunuz. Dîvan epeyce büyüdü. Mevlânâ âşıkları, Hakîm Senâf'ın "Îlâhî-Nâme" (Hadîka)'sini, Ferîdüddin Attâr'ın "Mantık'ut-Tayr" ve "Musîbet-Nâme"sini okuyorlar, buna gönlüm râzı olmuyor, Hadîka tarzında Mantık'ut-Tayr vezninde bir kitap yazarsanız, bu eseriniz, cümle âşıkların can yoldaşı olur, böylece ihvan başkalarının sözleriyle değil, sizin sözlerinizle meşgul olur ve gönüllerini doyururlar."

Bunun üzerine Mevlânâ Celâleddin, hemen sarığının arasından, "Dinle bu neyi şikâyet etmede" diye başlayıp, "söz kısa olmak gerektir vesselâm." ile son bulan, *Mesnevî'nin* ilk onsekiz beyitinin yazılı olduğu bir kağıt parçasını çıkararak: "bu düşünce sizin kutlu gönlünüze doğmadan önce bizim gönlümüze doğmuştu" buyurmuş ve okuması için Husâmeddin Çelebi'ye vermişti.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, VI/371, Beyit, 1-4.

¹⁴⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 118.

¹⁴⁷ Mehmet Önder, *Gönüller Sultan Hz. Mevlânâ*, s. 63.

¹⁴⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 118-119; Mehmet Gönül, *Gönüller Sultan Hz. Mevlânâ*, s. 63; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, I/12; Bediüzzaman Fîrûzanfer, a.g.e., s. 144-146; Yakup Şafak, a.g.e., s. XV-XVI.

Husâmeddin Çelebi, vecd içinde bu ilk onsekiz beyti okumaya başlamış, Husâmeddin Çelebi, okudukça çoşmuş, heyecanlanmıştı. Yanaklarından damla damla süzülen gözyaşları, elinde tuttuğu onsekiz beyitlik *Mesnevî*'yi ıslatmıştı. Okuyup, bitirdikten sonra, Mevlânâ Celâleddin'in ellerine sarılarak iştiyakla öpmüş:

"-Mevlânâm! Ey benim eşsiz Hünkarım. Gönülden niyaz ederim ki, bu beyitlerin sonu, sonsuzluğa kadar uzansın, ciltler dolsun." demiş.

Mevlânâ Celâleddin: "-Çelebi, sen yazmayı kabullenirsen, ben de söylerim." buyurmuş.

Husâmeddin Çelebi: "-Kulunuz şu andan itibaren canla başla hazır." demiş ve *Mesnevî* o günden itibaren yazılmaya başlanmıştır.¹⁴⁹ Artık Husâmeddin Çelebi, Mevlânâ Celâleddin'den hiç ayrılmıyordu. Mevlânâ Celâleddin zaten buna hazırды. Kuvvetli bir hafıza ve tedâi kabiliyeti, velût bir tabiat, olağanüstü bir görüş ve ifade kudreti, şiddetli bir teessür ve hassasiyet Mevlânâ Celâleddin'in dehasını yoğuran aslî unsurlardı. Çevresi, günlük olaylar, anane, atasözleri, kitaplardan okuduğu, halktan duyduğu fıkra ve hikayeler, yıllarca meşgul olduğu Hakîm Senâî ve Ferideddin Attâr'ın kitaplarının muhtevasıyla Arap ve İran şairlerinin şiirleri, babası Sultân'ul-Ulemâ Bahâeddin Veled'in, Seyyid Burhâneddin Muhakkık'ın ve bilhassa Şems-i Tebrizî'nin sözleri, Kur'ân-ı Kerîm, Hadîs-i Şerîfler ve çeşitli dinî bilgiler, hukemâ felsefesi, mezhebî görüşler, tasavvuf kaideleri, mitoloji... bütün bu halk unsuruyla kitâbî unsur, geçmişle, yaşanan çağ ve düşüncesindeki yarı, küçük bir sebeple tahlil ve terkip potasına girebilirdi.¹⁵⁰

Mevlânâ Celâleddin, semâ ederken, hamamda yıkanırken, yolda yürürken, bağda bahçede gezerken, gece-gündüz demeden söylüyor, Husâmeddin Çelebi, cilbinden kâğıdını, divitinden kalemini çıkarıp, yorulmaksızın, vecd içinde yazmaya koyuluyordu.¹⁵¹ Bu hususu Husâmeddin Çelebi şöyle naklediyor:

"*Mesnevî*'yi yazarken Cenâb-ı Mevlânâ, hiç bir hitaba müracaat etmezlerdi. Bir yerde oturmaz, eline kalem almazdı. Medresede, Ilgın kaplıcalarında, Konya hamamında, Meram bağlarında ve diğer yerlerde, nerede hatırına geldiyse söyler, ben de derhal zaptederdim. Hatta, yazmaya bile yetişemezdim. Bazan, geceli gündüzlü, birkaç gün söylerdi. Bazan aylarca meşgul olmazlardı. Bir zaman iki sene fasıla verdiler. Bu müddet zarfında bir şey söylemediler. Bir cildin hitamında, cehren kendilerine okurdum. Bazan tashîhat yaparlar, bazan yapmazlardı..."¹⁵²

Bu yazdırma işi bazı geceler sabaha kadar sürüyordu. Gerçekten de bizzat

¹⁴⁹ Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 63-64.

¹⁵⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 119.

¹⁵¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 119; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, I/12; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 64.

¹⁵² Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 65.

Mesnevî bize bunları anlatmada,¹⁵³ araya Husâmeddin Çelebi'nin soruları, Mevlânâ Celâleddin'in cevapları,¹⁵⁴ hayalî veya gerçek bir itirazcının itirazları, o itirazlara verilen cevaplar, hatta Mevlânâ Celâleddin'in karnının acıkişî, bir-iki lokma yeyişi ve bu yüzden ilham kaynağının bulanışı¹⁵⁵ bütün bunlar, bu yazdırmada vezin ve kafiye libasına bürünüyordu. Mevlânâ Celâleddin'in seyahatlerinde gördükleri, zamanın olayları, eski ve yeni, birbiriyle kaynaşıyor ve Mevlânâ Celâleddin'in insânî ileri görüşüyle yarına bağlanıyordu.

Mesnevî'de doğmatik bir tertip ve klasik bir düzen yoktur ve bundan tabii birşey de olamaz. Çünkü *Mesnevî*, oturup yazılmış, düşünülüp düzenlenmiş, şair geçinenlerin kârınca üstünde uzun uzadıya uğraşılmış, üstad denilenlerin yaptıkları gibi mecazlarıyla günler harcanmış, ömürler yıpratılmış bir kitap değildir. *Mesnevî*'nin oluşu devir-devirdir; fakat kendiliğindedir, dünyanın oluşuna benzer. *Mesnevî* tedâiye dayanan bir eserdir. Mevlânâ Celâleddin, birşeyi anlatırken, gördüğü bir olayı hatırlar, ona geçer. O hikaye, herhangi bir tasavvufî kaideyi anlatma lüzumunu hissettirir, onu anlatırken bir atasözünü, kendisini yeni bir hikayeye sürükler, bu hikaye zamanındaki bir olayı canlandırır, derken bir başka hikaye, o hikayenin hatırlattığı bir felsefî prensip, derken ilk hikayeye dönüş, fakat onu tamamlamadan bir başka bahse ve o bahsin açtığı bir hikayeye geçiş ve neden sonra, kaçınıcı defaysa yine ilk hikayeye dönüş ve onu tamamlayış¹⁵⁶ ve bu arada tekrarlar, açıkça göze çarpan tertipsizlikler, fakat birden çöşüşler, birden şiirin en üst kudretini gösterişler... ve bu, böylece sürer gider. Mevlânâ Celâleddin, bazan hikayedeki şahıslardan birisi oluverir ve o vakit tahkiye, ansızın canlanır, olay artık gönül kanıyla gözyaşıyla yazılmadadır.

Mesnevî'de insan ruhunun elemeleri, neş'eleri, zaafı, istekleri, hattâ çocuklukları, hasılı çeşitli hâletleri gerçekten çok üstün ve açık bir şekilde görünür.¹⁵⁷ Kitap, umumiyetle tahkiye tarzını seçmek zorunda bulunduğu ve baştanbaşa aynı vezinde olduğundan insanı sıktığı da olur, durmadan ve aynı hızda yağın yağmurun insana elem verişi gibi.¹⁵⁸

Mesnevî'nin yazılmasına ne zaman başlandığı I.cildin muhtemelen bitim tarihi, II.cildin yazılmasına başlandığı tarih, I.cildin bitiminden sonra II.cildin yazılmaya başlanmasına kadar geçen fasıladan ve bu fasıladan sebebinden ve nihayet *Mesnevî*'nin bitirilmesinin Mevlânâ Celâleddin'in vefat tarihinden çok az bir zaman önce olduğuna dair bilgileri "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Eserleri" başlığı altında *Mesnevî*'yi tanıtırken verdiğimizden dolayı burada bir tekrar olmaması sebebiyle sadece oradaki bilgilere atıfta bulunmakla

¹⁵³ Tâhir-ul-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî (I-XVI)*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1971, II. Basım, III/913, Beyit, 1804.

¹⁵⁴ Tâhir-ul-Mevlevî, *a.g.e.*, I/147, Beyit. 129-131.

¹⁵⁵ Tâhir-ul-Mevlevî, *a.g.e.*, VI/1824, Beyit. 3978-3980.

¹⁵⁶ Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 119-120; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 65-66; Şefik Can, *a.g.e.*, s. 375.

¹⁵⁷ Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 120; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 67.

¹⁵⁸ Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 120.

yetineceğiz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi her hâlûkârda Mevlânâ Celâleddin tarafından söylenip, Husâmeddin Çelebi tarafından yazılan *Mesnevî*, Ahmed Eflâkî'nin, mesnevîhan Sırâceddin'den rivâyet ettiği gibi, her cildin bitiminde Husâmeddin Çelebi tarafından yüksek ve velût bir sesle Mevlânâ Celâleddin'e okunuyor, gerekli düzeltmeler yapılarak son ve kat'i şeklini alarak teşekkül ediyordu.¹⁵⁹

---

¹⁵⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 122; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi (I-VI)*, I/12; Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hz. Mevlânâ*, s. 67.